

**Pilootprojekti „Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses
klassis“ laste keelelise arengu hindamise tulemused
Piiratud valimiga hindamine**

Kevad 2022

Koostajad

**Reili Argus, Piret Baird, Merilyn Meristo
Karin Zurbuchen (jutustuste sõnavara), Helen Hint (jutustuste
viitevahendid)**

Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituut
Haridus- ja Teadusministeerium

TALLINNA ÜLIKOOL

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Sisukord

1. Projektiga aastal 2021 liitunud grupp3

1.1. Sissejuhatuseks. Metoodika ja valim3

1.2. Üldandmed ehk laste kodune keeleline kasvukeskkond6

1.3. Laste eesti keele oskus7

1.3.1. Üldine suhtlusoskus ja suuline kõne8

1.3.2. Grammatiliste kategooriate ja vormide omandamine10

1.3.3. Jutustamisoskus17

1.4. Kokkuvõtteks20

2. Projektiga aastal 2020 liitunud grupp22

2.1. Sissejuhatuseks. Metoodika ja valim22

2.2. Üldandmed ehk laste kodune keeleline kasvukeskkond23

2.3. Laste eesti keele oskus24

2.3.1. Üldine suhtlusoskus ja suuline kõne24

2.3.2. Grammatiliste kategooriate ja vormide omandamine26

2.3.3. Jutustamisoskus32

3. Kokkuvõtteks ehk tulemuste muutus võrreldes 2021. aasta kevadise hindamisega35

3.1. Üldine suhtlusoskus ja suuline kõne35

Lisa 1. Statistilise analüüsi andmed 2021. aastal alustanud laste grupi kohta39

Lisa 2. Statistilise analüüsi andmed 2020. aastal alustanud laste grupi kohta43

Lisa 3. Kahe aastakäigu projektiõpilaste tulemuste võrdlus45

1. Projektiga aastal 2021 liitunud grupp

1.1. Sissejuhatus. Metoodika ja valim

Pilootprojekti laste keelelise arengu hindamisel kasutati 2022. aasta kevadel sarnaselt 2021. aastaga piiratud valimiga hindamist ja laste keelelist arengut hinnati pärast aastast projektis osalemist. Iga õpetaja valis enda õpetatavate hulgast kolm last, kelle keelelist arengut hinnata. Laste valiku põhimõtteks oli leida kolm erineva nn stardipositsiooniga last, kellest üks ei rääkinud projekti alguses (2021. aasta sügisel) veel üldse eesti keelt, teine laps, kes samal ajal mingil määral rääkis eesti keelt, kuid kes iseseisvalt veel lauseid ei moodustanud, ning kolmas, kes projekti alguses oskas ka iseseisvalt eestikeelseid lauseid moodustada. Üldised keelelised oskused, grammatiliste kategooriate omandamine ning osa jutustuste analüüsist lähtub kolmest eri grupist, jutustuste viitevahendite analüüsis on aga käsitletud kõiki lapsi ühe grupina (kuna kõikide laste puhul ei saa jutustusest kui sellisest rääkida ning viiteahelaid nende jutustustes ei olnud, jääksid grupid analüüsiks liiga väikeseks).

Keelelise arengu hindamise lehed jagati õpetajaile välja aprillis 2022 ja saadi täidetuna tagasi 2022. aasta juuni alguseks. Lisaks lindistas iga õpetaja kolme lapse pildipõhised jutustused (kirjeldused). Kokku on analüüsitud 51 lapse keelelist arengut (17 õpetajalt). Lastest 42% olid tüdrukud ja 58% poisid. Lapsed olid osalenud projektis 6–8 kuud (keskmiselt 6,3 kuud). Laste vanus jäi 7–8 eluaasta piiridesse (keskmine 7,3 aastat). Detailsemad andmed laste soo ja vanuse kohta on leitavad tabelis 1.

Tabel 1. Osalejate profiil

<i>Osalejate sugu</i>	<i>N</i>	<i>Osakaal protsentides</i>
Kokku	51	100
Tüdrukud	21	41,2
Poisid	29	56,9
Märkimata	1	2
<i>Osalejate vanus</i>		
7 aastat	33	64,7
8 aastat	16	31,4
Märkimata	2	4
<i>Projektis osalemise kestus</i>		
6 kuud	40	78,4
7 kuud	6	11,8
8 kuud	4	7,8
Märkimata	1	2

Keelelise arengu hindamisvahendi koostamisel oli aluseks projekti esimesel, 2020. aasta sügisel kasutatud hindamislehel olnud lapse suulist suhtlust puudutavad peamised küsimused ning 2021. aastal kasutatud kvalitatiivse hindamise vahend.

Lapse keelelise arengu hindamise küsimustik koosnes kõige üldisemal tasandil kolmest

osast: metaandmed, üldist suhtlusoskust puudutavad küsimused ja grammatiliste kategooriate kohta käiv osa. Metaandmete osa ehk koduse keelekeskkonna kohta käivad andmed võimaldavad võrrelda eri vanuses eesti keelega kokku puutuma hakanud laste keelelist arengut ning leida ka nn juhusliku sisendi mõju laste eesti keele kui teise keele arengule.

Eelmisel hindamisel kasutusel olnud kolmepalline skaala asendati analüüsi täpsuse huvides siinses uuringus viiepallisega. Teises osas kasutati lapse grammatiliste oskuste hindamiseks EKI-s õpetaja tööriistadena loodud eel-A1-taseme grammatiliste kategooriate loendit¹, et teha kindlaks, kas ja kui võrd on lapsed pärast aastast projektis osalemist omandanud eel-A1-taseme grammatilised kategooriad. Eel-A1 keeletaset on kirjeldatud kui kõige olulisemat ja just lapse jaoks suhtlemiseks vajalikku keelevahendite kogumit. Eel-A1 taseme kirjelduse juures on toodud sõnavaraloend (u 1000 sõna) ning grammatiliste kategooriate loend, mida sel tasemel keeleõppija oskama peaks. Vormimoodustuse puhul on esitatud kõige varem omandatavad vormid, fraasimoodustuse puhul kõige sagedasemad fraasitüübid ning sõnamoodustuse juures on tegusõnade puhul öeldud, et eel-A1-taseme keeleomandaja „mõistab ja oskab kasutada kõige sagedasemaid ühendverbe“ ning nimisõnade puhul „mõistab ja oskab kasutada tuttavatest osistest koosnevaid liitsõnu“. Grammatiliste kategooriate puhul on tasemekirjelduses ka märgitud, mis kontekstis ja kui spontaanselt peaks keelekasutaja neid kategooriad kasutada oskama (nt „Oskab sagedasemaid eakohaseid tegusõnu kasutada käskiva kõneviisi ainsuse teise pöörde vormis (nt *tule*), et väljendada ühele kuulajale suunatud käsku või palvet“).

Sissejuhatavas metaandmete plokis küsiti laste koduse keelelise keskkonna kohta, nt vanemate kasutatavate keelte, lapse kokkupuutumise kohta eesti keelega jms (kokku kuus küsimust). Koduse keelekeskkonna andmed said õpetajad omakorda vanematelt, enamasti küsiti need andmed arenguvestluse ajal või kui see ei olnud võimalik, kirjaliku suhtluse käigus. Teise osa üldised suhtlusoskuse küsimused (kokku 17 küsimust) puudutasid toimetulekut igapäevasisituatsioonides, teksti ja lause tasandi oskusi, kirjeldusoskusi ning lisaks küsiti hääldusoskuse ja lapse kõnes sisalduva koodivahetuse määra kohta. Kolmandas osas pidid õpetajad hindama laste grammatilisi oskusi (eel-A1-taseme kategooriate, nt tegusõna ja nimisõna vormistiku, fraasitüüpide ning sõnamoodustuse kohta) ning seda nii mõistmist kui ka kasutusoskust silmas pidades. Kokku esitati grammatiliste kategooriate kohta lapsele mõistmisoskuse kindlakstegemiseks 34 väidet ning samade kategooriate kasutusoskuse määramiseks samuti 34 küsimust. Tegusõnavormide kohta esitati 11 väite-küsimuse paarikut. Nimisõna vormistiku (10 eri vormi), fraasitüüpide (9 tüüpi) ja sõnamoodustuse (2 küsimust) puhul oli õpetajail abiks pilt (joonis 1), mille kohta sai esitada küsimusi, et vastava grammatilise kategooria mõistmist või kasutamisoskust esile kutsuda ja kontrollida (vt näide 1). Vastuseid hinnati skaalal „õige“ vs. „vale“. Valede vastuste hulgas kodeeriti eraldi need vastused, mis olid sisult õiged, kuid kus laps oli kasutanud mitte ootuspärast vormi.

¹ Loend leitav aadressil <https://sonaveeb.ee/teacher-tools/#/home>

Joonis 1. Küsimuste esitamisel kasutatud pilt

Näide 1. Katseküsimus

Vorm	Mõistmisoskus	Kasutusoskus
	<i>Mina ütlen sulle midagi ja kui sinu meelest on see õige, siis ütle seda ja näita mulle seda ka pildi peal.</i>	Hindaja osutab isikule või objektile pildil ja küsib.
Osastav (keda/mida?)	<i>Vanaema joob kohvi.</i>	<i>Mida koer sööb?</i> Oodatav vastus: (Koer sööb) kooki/torti.

Küsimustiku teises osas kasutas õpetaja lapse suhtlusoskuse hindamiseks 5-pallilist Likerti skaalat (1 – ei oska üldse, 5 – oskab väga hästi/veatult).

Pildi järgi jutustustes hinnati jutustuse üldist pikkust sõnedes, kasutatud sõnavara suurust, selle jagunemist sõnaliigiti ning jutustustes esinenud viitevahendeid.

Kvantitatiivsete andmete analüüsimiseks kasutati statistikaprogrammi IBM SPSS Statistics 28. Andmete analüüsimisel kasutati valimi iseloomustamiseks ning respondentide hinnangute võrdlemiseks (1. rühm lapsi, kes ei osanud eesti keelt projekti algul üldse; 2. rühm, kes oskas enne projektiga liitumist mingil määral eesti keel, kuid ei moodustanud iseseisvalt lauseid; 3. rühm lapsi, kes oskasid enne projektiga liitumist moodustada iseseisvaid lauseid) sagedustabeleid, keskmiste võrdluseid ja jaotust. Vastajate rühmade keskmiste tulemuste statistiliste erinevuste hindamiseks kasutati mitte-parameetrilist testi (Mann-Whitney).

Et hinnata eesti keelega kokkupuute aja ja liigi seost eesti keele oskusega, jagati õpilased gruppidesse ka vastavalt sellele, kas neil oli kontakt eesti keelega ainult koolis või said nad ka koolivälisest sisendist. Seejärel loodi mõlema grupi jaoks viis eraldi koondskoori: üldine suhtlusoskus (9 hinnatavat komponenti), kirjeldamisoskus (6 hinnatavat komponenti), tegusõnade kasutamisoskus (11 hinnatavat komponenti), nimisõnade kasutamisoskus (12 hinnatavat komponenti) ja fraasitüüpide kasutamisoskus (9 hinnatavat komponenti). Üldise suhtlusoskuse ning kirjeldamisoskuse puhul kasutati õpetajate hinnangute keskmist (5-palli skaalal) ja grammatiliste oskuste puhul andsime õigete vastuste eest ühe punkti ning arvutasime selle põhjal välja iga õpilase keskmised tulemused. Sealhulgas ei läinud arvesse need tulemused, kus õpilane oli vastanud grammatiliselt õigesti, kuid mitteootuspäraselt (näiteks ainsuse sisseütleva puhul, kus küsimusele „kuhu kass vaatab?“ oodati sisseütlevat käänat kasutatavat vastust, vastas laps „aknast välja“). Seejärel kasutati kahe grupi statistiliste erinevuste

hindamiseks Mann-Whitney U-testi. Seos loeti statistiliselt oluliseks, kui p väärtus jäi alla 0,05. Küsimustiku kolmandas osas hindas õpetaja lapse keeleoskusi hinnangutega „õige“ ja „vale“. Neid tulemusi analüüsiti χ^2 -testi abil, et selgitada välja, kas keeleoskuse ja õigete/valede vastuste vahel on seos.

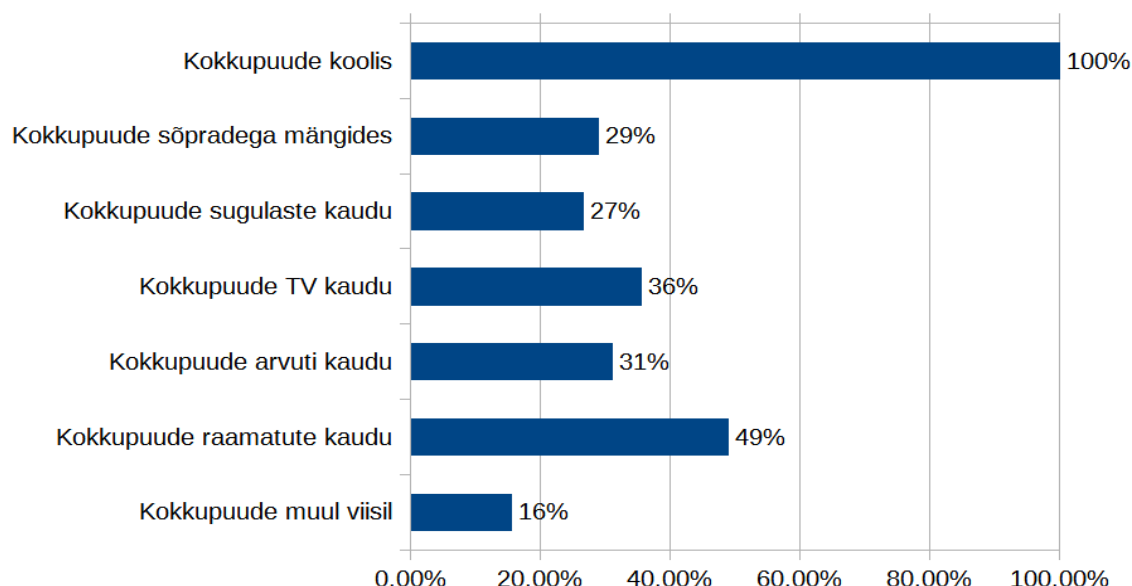
1.2. Üldandmed ehk laste kodune keeleline kasvukeskkond

Suur enamik lastest **räägib ise** kodus vene keelt (40 last) ning selline jaotus on tingitud eelkõige lähteülesandest. Valimis oli üheksa kakskeelset last: viis eesti-vene, kaks eesti-aserbaidžaaani, üks eesti-inglise, üks eesti-ukraina. Samuti oli valimis üks laps, kellega vanemad rääkisid väidetavalt eesti ja vene keeles, kuid kes ise rääkis ainult eesti keeles, ja üks rumeeniakeelne laps.

Enamik lapsi (77%) kuulub perre, kus mõlemad **vanemad räägivad** lapsega ainult vene keelt. Ühes peres rääkisid mõlemad vanemad lapsega eesti ja vene keeles. Seitsmes peres oli kasutusel nii vene kui ka eesti keel, kuid mõlemad vanemad ei kasutanud mõlemat keelt. Lisaks kasutasid lapsevanemad veel aserbaidžaaani, norra, rumeenia ja ukraina keelt.

Neli last on **puutunud eesti keelega kokku** alates sünnist, need on lapsed, kes kasvavad kakskeelses kodus (kõik eesti-vene). Üks laps hakkas eesti keelega kokku puutuma 1-aastaselt, kümme last 2-aastaselt, 16 last 3-aastaselt, viis last 4-aastaselt, kolm last 5-aastaselt, kaheksa last 6-aastaselt ja üks laps 7-aastaselt.

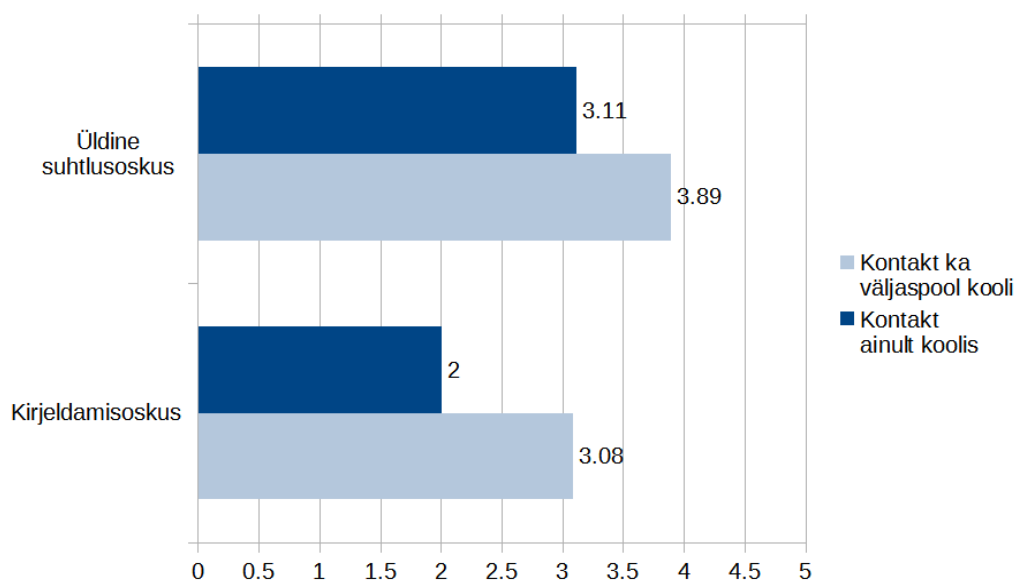
Peale selle, et kõikidel lastel on eesti keelega kokkupuude kas lasteaias või koolis, puutuvad uuringus osalejad kokku eesti keelega ka raamatute, TV ja arvuti kaudu. Vene emakeelega laste puhul on kõige tavalisem kokkupuude eesti keelega peale lasteaia või kooli raamatute kaudu. Täpsema ülevaate laste eesti keelega kokku puutumise võimalustest leiab jooniselt 2.

Joonis 2. Eesti keelega kokkupuutumise viisid

Valimis oli 13 last, kelle jaoks oli lasteaed või kool ainuke koht, kus ta puutub kokku eesti keelega. Seetõttu on võimalus vaadelda, kas ja kui palju erines nende laste eesti keele oskus, kes puutusid keelega kokku ainult koolis, võrreldes nende lastega, kellel oli eesti keelega kokkupuude ka väljaspool kooli (sõpradega mängides, õdede-vendade/vanavanemate/

sugulastega koos olles, TV, arvuti, raamatute kaudu või muul viisil). Tulemustest ilmnes, et eesti keelega ainult koolis kokku puutuvate laste eesti keele oskus oli nõrgem kui neil, kes saavad eesti keele sisendit ka väljastpoolt kooli. Üldiste suhtlusoskuste puhul oli nende laste tulemused keskmiselt 3,11 ja neil, kes ka väljastpoolt kooli eesti keele sisendit said, keskmiselt 3,89 ($p = 0,09$, Mann–Whitney U väärtus 152), kirjeldamisoskusele antud hinnangute keskmiste vahe oli mõnevõrra suurem: 2,0 vs. 3,08 ($p = 0,009$, Mann-Whitney U väärtus 138,5), kuid kirjeldamisoskuse tulemused olid kõikidel lastel madalamad kui üldise suhtlusoskuse omad (vt joonis 3).

Joonis 3. Õpilaste kontakt eesti keelega ning selle seos üldise suhtlusoskuse ja kirjeldamisoskusega

Tulemustest ilmnes, et ainult koolis kontakti omavate laste tegusõnade kasutamisoskuse õigete vastuste osakaalu mediaan oli 19% ja väljastpoolt kooli kontakti omavate laste õigete vastuste osakaalu mediaan oli 50% ($p = 0,0008$, Mann Whitney U väärtus 102,5). Nimisõnade kasutamisoskuse puhul oli õigete vastuste osakaalu mediaan oli vastavalt 17% ja 46% ($p = 0,004$, Mann Whitney U väärtus 125) ning fraasitüüpide kasutamisoskuse puhul mediaan oli vastavalt 0% ja 35% ($p = 0,006$, Mann Whitney U väärtus 132,5). Analüüsist nähtub samas, et varieeruvus on väga suur: mõlemas grupis oli lapsi, kes oskavad eesti keelt väga hästi ja neid, kelle skoorid on madalad. Kokkuvõtvalt võib öelda, et ainult koolis eesti keelega kontakti omavate laste eesti keele oskus on madalam kui neil lastel, kellel on kokkupuude ka väljaspool kooli.

Küsimusele, milliste teiste keeltega on lapsel veel kokkupuuteid, on 19 vanemat märkinud, et nende laps puutub kokku inglise keelega, ning kolmel juhul on märgitud, et laps puutub kokku ukraina keelega. Kaks last puutusid kokku jaapani ja üks soome keelega.

Umbes kolmandikul vanematest (kokku 18 vanemal, 31%) on kõrgharidus. Vanemate hariduse osas oli andmed olemas 58 lapsevanema kohta.

1.3. Laste eesti keele oskus

Kuna lähteülesanne oli õpetajal valida kolm last, kellest üks ei rääkinud projekti alguses eesti keelt, teine, kes rääkis, kuid ei moodustanud iseseisvalt eestikeelseid lauseid, ning kolmas, kes

moodustas iseseisvalt eestikeelseid lauseid, on edasises analüüsis vaadeldud neid kolme gruppi eraldi (vastavalt grupid „Ei osanud üldse“, 19 last, „Oskas natuke“, 22 last, „Oskas ise lauseid moodustada“, 9 last). Nende laste hulka, kes eesti keelt projekti alguses veel ei rääkinud, arvati lapsed, kelle kohta oli õpetaja hindamislehele lapse keelelise arengu kohta 2021. aasta sügisel ehk projekti alguses kirjutanud näiteks „ei rääkinud üldse eesti keelt“ või nt „on nn vaikivas perioodis“.

1.3.1. Üldine suhtlusoskus ja suuline kõne

Suhtluseesmärkide täitmist vaadeldi kolmes osas. Esmalt pidi õpetaja hindama lapse arusaamist eestikeelsest kõnest. Mõistmisoskus oli jaotatud kolmeks ehk vaadeldi seda, kas räägitu mõistmisel laps:

- 1) saab küsimusest või korraldusest aru ainult siis, kui see on öeldud väga aeglaselt ja selgelt;
- 2) saab korraldustest ja küsimustest aru, nt suudab järgida lühikesi ja lihtsaid näpunäiteid tavapärasel viisil öelduna (nt *tule siia, pane riidesse*);
- 3) mõistab lühikese ja lihtsa (paarilauselise) jutu põhisisu.

Vahe kolme grupi keskmiste tulemuste vahel on ligikaudu skaala ühe väärtuse jagu (vt tabel 2), st et kui nõrgema stardipositsiooniga laste grupi eestikeelse kõne mõistmise oskust iseloomustab skaala väärtus, mis läheneb kolmele ehk „teeb tihti vigu, kuid need ei takista arusaamist“, siis tugevaima grupi puhul on keskmine tulemus üle nelja ehk „teeb üksikuid vigu, on siiski hästi arusaadav“ ja keskmise grupi tulemus jääb nende kahe väärtuse vahele.

Tabel 2. Laste üldine suhtlusoskus. Mõistmisoskus

	<i>Lapse keeleoskus projekti algul</i>	<i>N</i>	<i>Keskmine</i>
Laps ei räägi ise ja saab küsimusest või korraldusest aru ainult siis, kui see on öeldud väga aeglaselt ja selgelt	Ei osanud üldse	19	2,95
	Oskas natuke	22	3,82
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	4,56
Laps ei räägi ise, kuid saab korraldustest ja küsimustest aru	Ei osanud üldse	19	3,05
	Oskas natuke	22	4,05
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	4,78
Laps mõistab lühikese ja lihtsa jutu põhisisu	Ei osanud üldse	19	2,42
	Oskas natuke	22	3,77
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	4,67

Hinnates laste produktiivset keelekasutust ehk kõnelemisoskust üldiselt, pidid õpetajad märkima, kas kõnelemisel laps:

- 1) kordab järele lühemaid/lihtsamaid sõnu ja väljendeid;
- 2) oskab moodustada ise piiratud hulgast sõnadest lihtsamaid lauseid;
- 3) oskab keelt piisavalt, et tulla toime igapäevasuhtluses.

Sõnade-väljendite järelekordamisega paistavad hakkama saavat kõigi kolme grupi lapsed (vt tabel 3). Iseseisvalt lausete moodustamisega saab hakkama nii see grupp, kes projekti alguses natuke eesti keelt juba rääkis, kui ka see grupp, kes oskas projekti alguses iseseisvalt lauseid moodustada. Igapäevasuhtluses toimetulekuks vajaliku keeleoskuse hindasid õpetajad

nõrgema grupi puhul selliseks, kus laps „teeb väga palju vigu / sõnavara on väga piiratud, kuid on siiski enam-vähem arusaadav“ ning tugevaima grupi puhul on see oskus lastel tasemel, kus laps „teeb üksikuid vigu, on siiski hästi arusaadav“.

Tabel 3. Laste üldine suhtlusoskus. Kõnelemisoskus

	<i>Lapse keeleoskus projekti algul</i>	<i>N</i>	<i>Keskmine</i>
Laps kordab järele lühemaid/lihtsamaid sõnu ja väljendeid	Ei osanud üldse	19	3,95
	Oskas natuke	22	4,36
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	4,89
Laps oskab moodustada ise piiratud hulgast sõnadest lihtsamaid lauseid	Ei osanud üldse	19	2,21
	Oskas natuke	22	3,45
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	4,44
Laps oskab keelt piisavalt, et tulla toime igapäevasuhtluses	Ei osanud üldse	19	1,79
	Oskas natuke	22	3,18
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	4,44

Et hinnata lapse oskust väljendada eri tüüpi suhtluseesmärke, pidid õpetajad märkima, kas laps oskab väljendada viisakust (tervitused, tänu jms), direktiivsust (soovi, palvet, käsku, keeldu) ja küsimusi.

Viisakuse väljendamise oskust on õpetajad hinnanud nõrgema stardipositsiooniga lastel väärtusega üle kolme ehk „teeb tihti vigu, kuid need ei takista arusaamist“ ja tugevaima stardipositsiooniga lastel väga heaks (vt tabel 4). Käskude ja küsimuste kasutamise oskus on sarnane: nõrgema stardipositsiooniga laste puhul jääb keskmine tulemus üle kahe ehk laps „teeb väga palju vigu / sõnavara on väga piiratud, kuid on siiski enam-vähem arusaadav“, tugevaima stardipositsiooniga laste puhul aga on tulemus üle nelja ehk läheneb maksimumtulemusele.

Tabel 4. Eri tüüpi suhtluseesmärkide täitmine

	<i>Lapse keeleoskus projekti algul</i>	<i>N</i>	<i>Keskmine</i>
Laps oskab väljendada lihtsate lausetega viisakust	Ei osanud üldse	19	3,63
	Oskas natuke	22	4,14
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	5
Laps oskab väljendada lihtsate lausetega soovi, palvet, käsku, eitavat käsku ehk keeldu	Ei osanud üldse	19	2,32
	Oskas natuke	22	3,59
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	4,78
Laps oskab väljendada lihtsate lausetega küsimust	Ei osanud üldse	19	2,32
	Oskas natuke	22	3,36
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	4,67

Arusaadavalt on tunduvalt vähem arenenud on laste oskus kirjeldada ja jutustada, need on oskused, mis nõuavad oluliselt rikkamat keelevahendite pagasit, kui enamikul vaadeldavatest lastest sel perioodil olemas. Õpetajad pidid hindama, kuidas lapsed oskavad kirjeldada enda peret, inimese või objekti välimust, lemmiklooma, vahetut kogemust, pildil kujutatut ning seda, kas laps oskab jutustada lühemaid lugusid (vt tabel 5). Esimese viie kirjeldamisoskuse puhul oli nõrgema stardipositsiooniga laste keskmine tulemus kahe lähedal (ehk „teeb väga palju vigu / sõnavara on väga piiratud, kuid on siiski enam-vähem arusaadav“) ning kõige tugevama stardipositsiooniga lapse puhul kas neli või üle selle (ehk „teeb üksikuid vigu, on siiski hästi arusaadav“). Kõige raskem on laste jaoks loomulikult jutustamine, seal ei ulatu ka kõige tugevama stardipositsiooniga lapse tulemus neljani (vt tabel 5).

Tabel 5. Laste kirjeldamis- ja jutustamisoskus

	<i>Lapse keeleoskus projekti algul</i>	<i>N</i>	<i>Keskmine</i>
Laps oskab kirjeldada			
1) ennast ja oma peret	Ei osanud üldse	19	2,21
	Oskas natuke	22	3,41
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	4,22
2) inimese või eseme välimust, kasutades omadussõna ainsuse ja mitmuse nimetavat käänat	Ei osanud üldse	19	1,89
	Oskas natuke	22	3,18
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	4,22
3) (lemmik)looma	Ei osanud üldse	19	1,84
	Oskas natuke	22	3,18
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	4,11
4) oma vahetut kogemust	Ei osanud üldse	19	1,95
	Oskas natuke	22	3,05
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	4,33
5) oskab pildi järgi kirjeldada isikuid, olendeid, esemeid, nende silmatorkavaid detaile	Ei osanud üldse	19	2,11
	Oskas natuke	22	3,33
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	4,00
6) oskab jutustada lihtsamaid lugusid	Ei osanud üldse	19	1,68
	Oskas natuke	22	2,73
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	9	3,89

Õpetajatel paluti hinnata ka seda, kuivõrd kasutasid lapsed enda kõnes **koodivahetust**. Koodivahetust hinnati 5-pallisel skaalal. Kõige rohkem kasutasid koodivahetust „ei osanud üldse“ grupp, kelle keskmine tulemus oli 3,07 ehk nad kasutavad seda umbes pooltes lausetes. „Oskas natuke“ grupi keskmine tulemus oli 3,94 (ehk lähedal hinnangule „kasutab harva“) ja „oskas iseseisvalt lauseid moodustada“ grupi keskmine tulemus oli 3,75.

Ka **hääldust** pidid õpetajad hindama 5-pallisel skaalal alates sellest, kui „hääldus on eesti keelele omane, ei ole midagi, mis tähelepanu ärataks“ kuni selleni, et „hääldusvead takistavad lapse kõne mõistmist“. „Ei osanud üldse“ grupi hääldusoskuse keskmine skoor oli 3,19 ehk ligilähedane väärtusele kolm („häälduses on mitte eesti keelele omaseid tunnuseid palju, aga need ei takista eesti keeles suhtlemist“). „Oskas natuke“ ja „oskas iseseisvalt lauseid moodustada“ grupi hääldusoskuse keskmised skoorid olid vastavalt 2,71 ja 2,44 ehk vastasid väärtusele kaks („hääldusvigu on palju, kuid lapse kõne on siiski enamasti arusaadav“).

1.3.2. Grammatiliste kategooriate ja vormide omandamine

Laste grammatiliste oskuste analüüs oli jagatud nelja alaossa: eraldi vaadeldi tegu- ja nimisõna vormivalikut, fraasitüüpe ja sõnamoodustust. Kõikide kategooriate puhul pidid õpetajad hindama nii keelendite mõistmist kui ka kasutusoskust. Grammatiliste oskuste analüüs peaks andma vastuse, kas eel-A1-taseme kategooriad on vaatlusalustel lastel omandatud või mitte.

Tegusõna vormistikust vaadeldi kindla kõneviisi oleviku ja lihtmineviku vormide ning eitava kõne esimese ja kolmanda isiku vormide omandatust. Tegusõnavormide omandamise kohta on andmed esitatud tabelis 6. Vastanute arv varieerub tabelis küsimuste kaupa (sest mõni õpetaja on jätnud mõned küsimused hindamata).

Tabel 6. Tegusõnavormide omandamine (tärniga on tähistatud need arvud, kus ilmnes statistiliselt oluline erinevus gruppide vahel, vt lisa 1)

	<i>Keeleoskus projekti algul (vastanute N)</i>	<i>Õigete vastuste N</i>	<i>Õigete vastuste osakaal</i>
Kindla kõneviisi oleviku ainsuse 1. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	14	73,7
	Oskas natuke (21)	20	95,2
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	8	88,9
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	9*	47,4
	Oskas natuke (22)	19*	86,4
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	7	77,8
Kindla kõneviisi oleviku ainsuse 2. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	11*	57,9
	Oskas natuke (21)	21*	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	8	88,9
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	5	26,3
	Oskas natuke (22)	13	59,1
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	6	66,7
Kindla kõneviisi oleviku ainsuse 3. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	11*	57,9
	Oskas natuke (21)	21*	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (8)	7	87,5
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	8	42,1
	Oskas natuke (22)	14	63,6
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	7	77,8
Kindla kõneviisi oleviku mitmuse 1. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (18)	11*	61,1
	Oskas natuke (21)	20*	95,2
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	8	88,9
Kasutamine	Ei osanud üldse (18)	3	16,7
	Oskas natuke (22)	8	36,4
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	4	44,4
Kindla kõneviisi oleviku mitmuse 2. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	9*	47,4
	Oskas natuke (21)	18	85,7
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	9*	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	0*	0
	Oskas natuke (22)	7	31,8
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	4	44,4
Kindla kõneviisi oleviku mitmuse 3. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	13	68,4
	Oskas natuke (21)	20	95,2
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	8	88,9
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	3*	15,8
	Oskas natuke (22)	17*	77,3
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	5	55,6
Kindla kõneviisi lihtmineviku 1. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (18)	8	44,4
	Oskas natuke (21)	15	71,4
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	7	77,8
Kasutamine	Ei osanud üldse (18)	3	15,8
	Oskas natuke (22)	12	54,5
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	4	44,4
Kindla kõneviisi lihtmineviku 2. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	11	57,9
	Oskas natuke (21)	19	90,5
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (8)	7	87,5

Kasutamine	Ei osanud üldse (18)	1*	5,6
	Oskas natuke (21)	7	33,3
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (8)	5*	62,5
Kindla kõneviisi lihtmineviku 3. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	8*	42,1
	Oskas natuke (21)	18*	85,7
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	8	88,9
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	2*	10,5
	Oskas natuke (22)	12*	54,5
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	5	55,6
Eitav kõne, 1. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (18)	11	61,1
	Oskas natuke (21)	17	81
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	9	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	3*	15,8
	Oskas natuke (22)	9	40,9
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	6*	66,7
Eitav kõne, 3. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (18)	11*	61,1
	Oskas natuke (21)	20*	95,2
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (8)	8	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	5*	26,3
	Oskas natuke (22)	15*	68,2
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	6	66,7

Vaadeldes **teguõnavormide** mõistmist, ilmneb, et kahe tugevama stardipositsiooniga lapsed mõistavad kõiki küsitud vorme. Nõrgema stardipositsiooniga laste grupi tulemused jäävad aga alla 60% õigete vastuste päris mitme vormi puhul (kindla kõneviisi oleviku ainsus 2. ja 3. pööre, mitmuse 2. pööre ning lihtmineviku ainsuse 1., 2. ja 3. pööre).

Verbivormidest oskas kindla kõneviisi oleviku ainsuse 1. ja 3. pööret kasutada kaks tugevama stardipositsiooniga rühma, 2. pöörde vorme oskas kasutada ainult kõige tugevama stardipositsiooniga rühm. Mitmuse pöördevormidest võib kasutusoskusest rääkida ainult 3. pöörde vormide puhul, mida oskas kasutada kõige tugevama stardipositsiooniga rühm. Lihtmineviku vormidest oskas ainult kõige tugevama stardipositsiooniga rühm kasutada 2. pöörde vorme, kõikide teiste vormide puhul jäi õigete vastuste osakaal alla 60%. Eitava kõne 1. pöörde vorme oskab kasutada kõige tugevama stardipositsiooniga rühm ning 3. pöörde vorme kaks tugevamat rühma ehk ka need lapsed, kes projekti alguses ainult natuke eesti keelt rääkisid (vt tabel 6).

Nimisõnavormide puhul mõistavad lapsed kõiki küsitud käändevorme, v.a ainsuse alalütleva käände vorm, mida ei mõista see rühm, kes projekti alguses eesti keelt veel ei osanud (vt tabel 12). Kasutada ei oska see rühm, kes projekti alguses eesti keelt veel ei rääkinud, ühtki vaadeldud käändevormi peale ainsuse nimetava. See rühm, kes projekti alguses natuke eesti keelt rääkis, oskab kasutada ka mitmuse nimetava käände vorme ning kõige tugevama stardipositsiooniga rühm oskab lisaks kasutada ka ainsuse alale- ja alalütleva (funktsioonis *kellele?* ja *kellel?*) vorme (vt tabel 7).

Tabel 7. Nimisõna vormide omandamine (tärniga on tähistatud need arvud, kus ilmnes statistiliselt oluline erinevus gruppide vahel, vt lisa 1)

	<i>Keeleoskus projekti algul (vastanute N)</i>	<i>Õigete vastuste N</i>	<i>Õigete vastuste osakaal</i>
Ainsuse nimetav kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	19	100
	Oskas natuke (20)	20	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	9	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (18)	19	100
	Oskas natuke (21)	22	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	9	100
Ainsuse omastav kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	16	84,2
	Oskas natuke (20)	19	95
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	8	88,9
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	3	15,8
	Oskas natuke (22)	11	50
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	5	55,6
Ainsuse osastav kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	14	73,7
	Oskas natuke (20)	19	95
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	9	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	6	31,6
	Oskas natuke (22)	15*	68,2
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	2	22,2
Ainsuse sisseütlev kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	15	78,9
	Oskas natuke (20)	19	95
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	7	77,8
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	0	
	Oskas natuke (22)	2	9,1
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	1	11,1
Ainsuse seesütlev kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	13	68,4
	Oskas natuke (20)	18	90
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	9	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	2	10,5
	Oskas natuke (22)	1	4,5
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	0	0
Ainsuse alaleütlev kääne (kellele?)			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	12*	63,2
	Oskas natuke (22)	19*	95
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	9	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (18)	3*	15,8
	Oskas natuke (21)	9	40,9
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	7*	77,8
Ainsuse alaleütlev 2 kääne (kuhu ehk millele?)			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	15	78,9
	Oskas natuke (20)	20	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	9	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	0	0
	Oskas natuke (22)	2	9,1
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	0	0
Ainsuse alalütlev kääne (kus ehk millel?)			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	9*	47,4
	Oskas natuke (20)	17	85
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	9*	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	1	5,3
	Oskas natuke (22)	2	9,1
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	1	11,1

Ainsuse alalütlev 2 kääne (kellel?)			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	15	78,9
	Oskas natuke (20)	20	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	9	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	3*	15,8
	Oskas natuke (22)	13	59,1
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	8*	88,9
Ainsuse kaasaütlev kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	15	78,9
	Oskas natuke (20)	19	95
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	7	77,8
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	3*	15,8
	Oskas natuke (22)	11	50
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	7*	77,8
Mitmuse nimetav kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	15	78,9
	Oskas natuke (21)	21	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	8	88
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	5*	26,3
	Oskas natuke (22)	19*	86,4
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	9*	100
Mitmuse omastav kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	15	78,9
	Oskas natuke (21)	19	90,5
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	9	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	0	0
	Oskas natuke (22)	0	0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	0	0

Fraasitüüpidest vaadeldi nimisõna-, hulga-, kaassõna- ja tegusõnafraaside mõistmise ja kasutamise oskust (vt tabel 8).

Eri fraasitüüpidest mõistavad kahest nimisõnast koosneva nimisõnafraasi (nt *ema juuksed*) tähendust kõigi kolme rühma lapsed. Omadussõnalisest täiendist ja nimisõnast koosnevat fraasi (nt *täpiline kann*) ei mõista kõige nõrgema stardipositsiooniga laste rühm. Kumbagi tüüpi fraase ei oska kasutada ükski rühm.

Hulgafraasi (nt *kaks lindu*) mõistavad kõik kolm rühma, kasutada ei oska seda tüüpi fraasi rühm, kes perioodi alguses eesti keelt veel ei rääkinud.

Kaassõnafraasi (nimisõna + kaassõna, nt *tooli peal*) puhul on mõistmisel kahe tugevama rühma tulemused üle 85%. Kasutada oskab aga kaassõnafraasi ainult kõige tugevama stardipositsiooniga rühm. Kõige nõrgema stardipositsiooniga rühma tulemused on väga madalad (õigeid vastuseid keskmiselt 5,3%). Kaassõnafraasi (nt *taldriku peal*, *tooli peal*) mõisavad kaks tugevama stardipositsiooniga laste rühma, kasutada oskab ainult kõige tugevama stardipositsiooniga rühm. Omadussõnafraasi (nt *väga ilus*) puhul on mõistmisoskust kontrolliva küsimuse puhul kahe tugevama stardipositsiooniga rühma tulemused üle 77%, kasutusoskust ei ole aga võimalik hinnata, sest ühegi grupi tulemused ei ületanud 4,5%.

Tegusõnafraasi tüüpidest (tegusõna + kohasõna, nt *tuleb tuppa*; tegusõna + ajasõna, nt *tuleb kohe*; tegusõna + viisisõna, nt *jookseb kiiresti*; tegusõna + objekt, nt *tahab kooki*) on kolmel rühmal omandatud nende mõistmine. Eri fraasitüüpide kasutusoskuse kohta ei ole võimalik küsimustiku põhjal väga selgeid üldistusi teha, sest sisult õigete ja vormilt valede vastuste hulk oli mõne fraasitüübi puhul selleks liiga suur (nt määrsõna + omadussõna ühendite puhul lausa 15 vastust 48-st), nt tegusõna ja objekti ühendite puhul vastasid lapsed nii, et

kasutasid fraasi asemel ainult objekti (ehk oodatava vastuse *vaatab koera* asemel *koera*). Siiski torkab silma, et õigete vastuste osakaal on verbi ja objekti ühendite puhul veidi suurem kui teist tüüpi verbifraaside puhul (vt tabel 8).

Tabel 8. Fraasitüübid

	<i>Keeleoskus projekti algul (vastanute N)</i>	<i>Õigete vastuste N</i>	<i>Õigete vastuste osakaal</i>
Nimisõnafraas: nimisõna + nimisõna			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	12	63,2
	Oskas natuke (21)	19	90,5
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	6	66,7
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	2*	10,5
	Oskas natuke (22)	11	50
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	5	55,6
Nimisõnafraas: omadussõna + nimisõna			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	3*	15,8
	Oskas natuke (21)	15*	71,4
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	7	77,8
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	4	21,1
	Oskas natuke (22)	8	36,4
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	2	22,2
Hulgafraas			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	17	89,5
	Oskas natuke (21)	21	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	9	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	4*	21,1
	Oskas natuke (22)	14	63,6
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	6	66,7
Kaassõnafraas			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	11	57,9
	Oskas natuke (21)	18	85,7
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	8	88,9
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	1*	5,3
	Oskas natuke (22)	8	36,4
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	6*	66,7
Omadussõnafraas			
Mõistmine	Ei osanud üldse (19)	6*	31,6
	Oskas natuke (20)	17*	85
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	7	77,8
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	0	0
	Oskas natuke (22)	1	4,5
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	0	0
Tegusõnafraas: tegusõna + kohasõna			
Mõistmine	Ei osanud üldse (18)	15	83,3
	Oskas natuke (20)	17	85
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	7	77,8
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	2	10,5
	Oskas natuke (22)	10	45,5

	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	3	33,3
Tegusõnafraas: tegusõna + ajasõna			
Mõistmine	Ei osanud üldse (18)	13	72,2
	Oskas natuke (20)	16	80
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	8	88,9
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	2*	10,5
	Oskas natuke (22)	7	31,8
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	5	55,6
Tegusõnafraas: tegusõna + viisisõna			
Mõistmine	Ei osanud üldse (18)	13	72,2
	Oskas natuke (20)	19	95
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	8	88,9
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	0	0
	Oskas natuke (22)	0	0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	1	11,1
Tegusõnafraas: tegusõna + objekt			
Mõistmine	Ei osanud üldse (18)	12	66,7
	Oskas natuke (20)	17	85
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	9	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	3	15,8
	Oskas natuke (22)	10	45,5
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	3	33,3

Sõnamoodustuse puhul vaadeldi ühendtegusõnade ja liitsõnade omandamist. Eel-A1-taseme kirjelduse järgi peaksid lapsed mõistma ja oskama kasutada lihtsamaid ja tuttavamaid ühendtegusõnu ja sagedastest sõnadest koosnevaid liitsõnu (hindamisküsimustikus kasutati liitsõnu, mille osised on esitatud eel-A1-taseme sõnavaraloendis).

Lihtsamad ühendtegusõnad (nt *läheb katki*) on mõistetavad kahele tugevama stardipositsiooniga laste rühmale, liitsõnad (*lillevaas, raamaturiiul*) kõigile kolmele rühmale (vt tabel 14). Ei ühendtegusõnade ega ka liitsõnade kasutamise oskust kontrollivatele küsimustele ei andud ükski rühm üle 60% õigeid vastuseid (vt tabel 9).

Liitsõnade kasutuse küsimuses vastati sageli liitsõna asemel lihtsõnaga, nt *raamaturiiul* asemel *riiul* või *lillevaas* asemel *vaas*).

Tabel 9. Sõnamoodustus

	<i>Keeleoskus projekti algul (vastanute N)</i>	<i>Õigete vastuste N</i>	<i>Õigete vastuste osakaal</i>
Ühendtegusõnad			
Mõistmine	Ei osanud üldse (18)	9*	50
	Oskas natuke (20)	20*	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (8)	8	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	2	10,5
	Oskas natuke (22)	7	31,8
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (9)	4	44,4
Liitsõnad			
Mõistmine	Ei osanud üldse (18)	14	77,8
	Oskas natuke (20)	20	100

	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (8)	8	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (19)	0	0
	Oskas natuke (22)	4	18,2
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (8)	1	12,5

1.3.3. Jutustamisoskus

Laste jutustamisoskust hinnati pildi abil. Õpetaja pani lapse ette pildi (joonis 4) ja laps pidi pildi järgi jutustama. Õpetaja võis jutustamise ajal anda lapsele võimalikult minimaalset (julgestavat) tagasisidet. Jutustused lindistati ning transkribeeriti CHAT-formaadis failideks ning neid hinnati, vaadeldes nende üldist pikkust tekstisõnades, kasutatud sõnavara ning viiteseoseid.

Joonis 4. Jutustamisoskuse hindamiseks kasutatud pilt

Laste jutustuste pikkus tekstisõnades varieerus 18-st (laps, kes kuulus gruppi, kes projekti alguses eesti keelt veel ei rääkinud, vt näide 2) kuni 356 tekstisõnani (grupis, kes projekti alguses natuke eesti keelt rääkis, vt näide 3). Keskmise jutustuse pikkus on grupiti väga erinev (vt tabel 15), kõige nõrgema stardipositsiooniga laste jutustus on umbes poole lühem kui kõige tugevama stardipositsiooniga laste oma.

NÄIDE 2. Projekti alguses eesti keelt veel mitte rääkinud õpilase jutustuse transkribeerimine (lühendiga CHI on tähistatud lapse, lühendiga OBS õpetaja kõnevoorud)

*CHI: ee, koer on magad, tüdruk on mängivad, poisid on mängivad palli, ee.

*OBS: hästi, mine edasi, räägi.

*OBS: Mihhail, sinu kord.

*OBS: jätka palun.

*OBS: räägi mulle veel.

*OBS: jätka.

*OBS: vaata pilti, räägi.

*OBS: mis seal juhtub?

*OBS: sinu kord.

*OBS: räägi mulle veel.

*OBS: mis seal veel on, räägi.

*CHI: mai tea. (vastab sosinal)

NÄIDE 3. Projekti alguses eesti keelt pisut juba rääkinud õpilase jutustuse transkribeerimine

*CHI: kaks tüdrukut, kolm tüdrukut ja ühe poiss.

- *CHI: tahtsid minna sinna.
- *CHI: ja isa ka tahtis tulla sellepärast ta luges raamatu.
- *CHI: ja tibud ka tuli s ühe tibu oli maas ja vaatas emal ja need linnud karjusid, miks te olete siin.
- *CHI: ja poisil oli väga hea mängida palli.
- *CHI: ja sest talle meeldib palli mängida.
- *CHI: jaa.
- *CHI: jaa.
- *CHI: oota, ja koer ka tahtis, sest ta tahtis magada kuskil soes.
- *CHI: ja tahtis oma kaasas võtta oma noo see toidud.
- *CHI: ja ta joos oma piima ja magas siis.

Ka lekseemide hulgas ehk sõnavara ulatuses ilmnevad kolme grupi vahel selged erinevused: kõige tugevama stardipositsiooniga laste jutustuste sõnavara on keskmiselt 20 lekseemi võrra rikkam kui nende laste sõnavara, kes projekti alguses veel eesti keelt ei rääkinud (vt tabel 10).

Tabel 10. Jutustuste keskmine pikkus tekstisõnades ja jutustustes kasutatud sõnavara ulatus lekseemides

<i>Grupp</i>	<i>Jutustuse keskmine pikkus tekstisõnades</i>	<i>Keskmine lekseemide arv jutustuses</i>
<i>Ei osanud üldse (N=17)</i>	49	32
<i>Oskas natuke (N=18)</i>	95	47
<i>Oskas moodustada eestikeelseid lauseid (N=8)</i>	100	52

Kui vaadelda laste jutustustes kasutatud sõnavara eri sõnaliikide lõikes (nimi-, omadus- ja tegusõnad), on näha, et gruppide vahel on erinevusi ainult tegusõnade keskmises hulgas, see on tugevama stardipositsiooniga lastel selgelt suurem (vt tabel 11). Torkab silma, et laste omadussõnavara koosneb suures osas ainult värvinimetustest (nt *valge, punane, sinine, must, pruun, roheline*), millele lisaks on lapsed kasutanud ka üksikuid dimensioonisõnu, nagu *suur* ja *väike*, ning paaril korral temperatuurisõnu *soe* ja *palav*. Värvisõnavara on ühtmoodi ulatuslikult kasutatud nii nõrgemas kui ka tugevamas grupis. Kui nimisõnavara on laste jutustustes enamasti selline, mis peegeldab pildil kujutatud olendeid ja objekte (nt *poiss, tüdruk, koer, laev, linnud*) ja on eri laste jutustustes küllaltki sarnane, siis tegusõna varieerub lasteti mõnevõrra enam: kõige sagedasemate tegusõnade, nagu *ujuma, lugema, magama, mängima* kõrval on kasutatud mõnel korral ka kognitiivseid protsesse tähistavaid verbe, nagu *teadma, mõtlema* ja *vaidlema*. Gruppide puhul on erinevused selgelt näha: kui nõrgema stardipositsiooniga grupi laste jutustustes olid peamiselt verbideks *olema, ujuma, lugema, mängima*, siis kahe tugevama stardipositsiooniga grupi laste jutustuste verbivalik oli märksa rikkalikum ja sisaldab rohkem eri verbe (nt *peitma, seisma, joonistama, töötama, puhkama*). Seega paistab, et just verbivalik iseloomustab eri gruppide jutustusi kõige ilmekamalt.

Tabel 11. Eri sõnaliiki kuuluvate lekseemide keskmine arv

	<i>Nimisõnad</i>	<i>Omadussõnad</i>	<i>Tegusõnad</i>	<i>Venekeelsed sõnad</i>
<i>Ei osanud üldse (N=17)</i>	11	3	4	7

<i>Oskas natuke</i> (N=18)	15	2	8	9
<i>Oskas moodustada eestikeelseid lauseid</i> (N=8)	15	3	10	5

Narratiivi elementidega jutustust võis täheldada 13 lapse vastuses, 26 lapse vastus oli vaid pilti kirjeldav. (Lisaks oli 10 vastust, mille puhul õpetaja sekkumine vastusesse oli sedavõrd määrav, et lapse oma panust narratiivi/kirjelduse tekkimisel ei olnud võimalik hinnata.)

Sidusa teksti loomise aluseks on võime kasutada eri tüüpi **viitevahendeid** ehk viidata ühele tegelasele kogu jutustuse vältel. Järgnevalt on vaadeldud pildi põhjal jutustatud lugudes (kirjeldustes) esinenud viiteahelate omadusi. Siinse analüüsi fookus on eelkõige pikemate viiteahelate olemasolul, st ei ole analüüsitud esmamainimisel (ja sageli ainsaks mainimiseks jäänudki) kasutatud nimisõnafraaside omadusi [siiski, kasutatud nimisõnade analüüs täiendab siinset viiteahelate analüüsi, andes ülevaate enim kasutatud leksikaalsetest viitefraasidest].

Analüüsi tarbeks kodeeriti transkribeeritud jutustuse põhjal tabelis 12 esitatud viiteahelate omadused.

Tabel 12. Viitevahendid laste pildijutustustes

<i>Kodeeritav tunnus</i>	<i>Näide</i>	<i>Kodeeritavad väärtused</i>
Kas laps on jutustamisel kasutanud personaalpronoomeneid?	<i>ta; tema</i>	ei, jah_1, jah_mitu
Kas laps on jutustamisel viitamiseks kasutanud demonstratiivpronoomeneid?	<i>see; too</i> (analüüsis ei ole arvesse võetud konstruktsioone ‘see on X’, kus demonstratiivpronoomen ei ole referentsiaalses funktsioonis)	jah, ei
Kas laps on jutustamisel kasutanud nullviitamist (st viidanud tegelasele ainult verbivormiga)?	<i>laps ujus, siis Ø sõi maasikaid</i>	jah, ei
Kas lapse jutustuses esinevad viiteahelad (st viitamine samale referendile enam kui ühe korra)?		ei, jah_1, jah_mitu
Kas laps on kasutanud jutustuses pikemaid (st enam kui ühest sõnast koosnevaid täiendiga nimisõnafraase)?	<i>üks väike laps; kollane pall</i>	jah, ei
Kas lapse jutustuses on narratiivi elemente?		jah, ei (‘ei’ kodeeritud juhul, kui laps on pilti vaid napilt kirjeldanud, ei esine tegevusi märkivaid finiitverbe, kui lapse jutustus ei ole ühtne tervik, vaid koosneb vastustest õpetaja

Kodeeritavate tunnuste valikul on lähtutud sellest, et täiskasvanute narratiivides on kõik nimetatud tunnused ootuspärased ning esinevad sageli (vt Hint 2021). Samas on teada, et täiskasvanupäraste viiteahelate (ühele ja samale tegelasele viitamine läbi kogu jutustuse) kujunemine laste kõnes on aeganõudev protsess ning veel 6–7-aastaste laste narratiivides esinevad märgatavalt lihtsamad viiteahelad kui täiskasvanutel (Kirsipuu jt 2012; Argus, Kütt 2022). Seega võib eeldada, et eesti keelt teise keelena omandavate laste jutustustes on viiteahelate moodustamine keerukas ning levinumad viitamismustrid erinevad oluliselt emakeelse täiskasvanu kõnes kasutatud mustritest.

Anafoorilisi viitevahendeid (st pronoomeneid) kasutatakse silmatorkavalt harva. Mõnevõrra sagedasemad on personaalpronoomenid (*ta* ja *nad*), mida esines kokku 12 lapse jutustuses. Demonstratiivpronoomeneid ja nullviitamist esineb vastavalt vaid nelja ja kuue lapse jutustustes.

Tabel 13. Eri tüüpi viitevahendid laste pildijutustustes

	<i>Personaal- pronoomen</i>		<i>Demonstratiiv- pronoomen</i>	<i>Nullviitamine</i>
Pole määratav	12	Pole määratav	12	12
ei	25	ei	33	31
jah_1	6	jah	4	6
jah_mitu	6			

Pikemate viitefraaside kasutust esines kuuel lapsel, 31 lapse viitefraasid olid läbivalt ühesõnalised.

Viiteahelate olemasolu kodeeriti kokku 11 lapse jutustuses, kusjuures kuue lapse jutustuses viidati pikema ahelaga ühele referendile, viis last olid moodustanud viiteahelaid kahele või enamale referendile viitamiseks.

1.4. Kokkuvõtteks

Laste üldist kõnelemisoskust (võimet korrata järele lühemaid/lihtsamaid sõnu ja väljendeid, moodustada ise piiratud hulga sõnadest lihtsamaid lauseid, igapäevases suhtlusolukorras toimetulemist) iseloomustavad eri tasandil oskused. Sõnade-väljendite järelekordamisega paistavad lapsed saama hakkama, see oskus on nõrgemal grupil tasemel, kus tehakse tihti vigu, keskmisel grupil selline, kus tehakse üksikuid vigu ning tugevama stardipositsiooniga lastel tasemel, kus sõnade-väljendite järelekordamisega saadakse väga hästi hakkama.

Iseseisvalt lausete moodustamisega saab hakkama nii see grupp, kes projekti alguses natuke eesti keelt juba rääkis, kui ka see grupp, kes oskas projekti alguses iseseisvalt lauseid moodustada. Igapäevasuhtluses toimetulekuks vajaliku keeleoskuse hindasid õpetajad

nõrgema stardipositsiooniga laste grupi puhul selliseks, kus lapsed „teevad väga palju vigu / sõnavara on väga piiratud, kuid on siiski enam-vähem arusaadav“ ning tugevaima grupi puhul on see oskus tasemel, kus lapsed „teevad üksikuid vigu ja nende kõne on hästi arusaadav“.

Eri pragmaatilise eesmärgiga lausetüüpide kasutamise oskus on samuti kolmel vaadeldud grupil mõnevõrra erinev. Viisakuse väljendamisega oskus on laste jaoks selgelt kõige paremini omandatud. Käskude ja küsimuste kasutamise oskust iseloomustab nõrgema stardipositsiooniga lastel kirjeldus „teeb väga palju vigu / sõnavara on väga piiratud, kuid on siiski enam-vähem arusaadav“, tugevaima stardipositsiooniga lapsed oskavad kasutada nii käske-keelde kui ka küsimusi peaaegu veatult.

Laste oskus kirjeldada (nt enda peret, inimese või objekti välimust, lemmiklooma, vahetut kogemust) on veel napp ja nad teevad väga palju vigu: nõrgema stardipositsiooniga laste tulemus on üle skaala väärtuse „ei oska üldse / teeb nii palju vigu, et ei ole mõistetav“ ja tugevaima rühma tulemust iseloomustab väärtus „teeb üksikuid vigu, on siiski hästi arusaadav“. Kõige raskem on laste jaoks lugude jutustamine ning seal ulatus ka kõige tugevama rühma tulemus 5-pallisel skaalal veidi üle kolme.

Vaadeldud grammatilisi kategooriaid iseloomustavad järgmised tunnused-oskused:

- 1) **tegu sõnavormidest** mõistavad kõiki küsitud vorme kaks tugevama stardipositsiooniga laste gruppi, need lapsed, kes projekti alguses veel eesti keelt ei osanud, mõistavad kindla kõneviisi ainsuse 1. pöörde, mitmuse 1. ja 3. pöörde ning eitava kõne 1. ja 3. pöörde vorme. Nõrgema stardipositsiooniga laste rühm ei osanud kasutada ühtki küsitud verbivormi. Rühm, kuhu kuulusid lapsed, kes oskasid projekti alguses pisut eesti keelt rääkida, andis üle 60% õigeid vastuseid rohkemate verbivormide puhul. Nead ei osanud kasutada kindla kõneviisi ainsuse 2. ja mitmuse 1. ja 2. pööret, samuti lihtmineviku ning eitava kõne 1. pöörde vorme. Tugevaima stardipositsiooniga lastele valmistasid raskusi kindla kõneviisi mitmuse 1., 2. ja 3. pöörde ning lihtmineviku 1. ja 3. pöörde vormid;
- 2) **nimisõnavormidest** mõistavad kõigi kolme grupi lased kõiki vormi peale ainsuse alalütleva, mille puhul kõige nõrgema stardipositsiooniga laste tulemused jäid alla 60%. Kasutada oskavad kõigi kolme grupi lapsed ainsuse nimetava käände vormi. Kõige tugevama stardipositsiooniga laste grupi lapsed oskavad lisaks kasutada ka ainsuse alale- ja alal-, kaasaütleva ning mitmuse nimetava vorme;
- 3) fraasitüüpide puhul ei ole mõistmisoskus omandatud kõige nõrgema rühma puhul kolme tüüpi fraasides (nimisõna + omadussõna, kaassõna fraas ja omadussõna fraas), kasutada oskab hulga- ja kaassõna fraasi ainult kõige tugevama stardipositsiooniga laste rühm ning hulga fraasi ka see rühm, kes projekti alguses natuke eesti keelt juba rääkis;
- 4) küsimustikus kasutatud ühend- ja väljendtegu sõnu kõik kolm vaadeldud rühmad küll mõistavad, kuid kasutada ei oska;
- 5) Keskmiselt suudab projektiklassis õppiv laps jutustada etteantud pildi järgi umbes 50 sõna pikkust teksti kasutades, tema kirjelduses on kasutatud keskmiselt umbes kümme nimisõna, seitset eri tegu- ja kolme omadussõna. Laste jutustustes ilmnes kolme grupi vahel väga suuri erinevusi: jutustused olid väga erineva pikkuse ja keerukuse astmega. Valdavalt on laste viitefraasid ühesõnalised, rohkem kui kahest üksusest koosnevaid viiteahelaid leidis rohkem kui kolmandiku laste jutustustes. Narratiivi elementidega jutustust võis täheldada 13 lapse vastuses, 26 lapse vastus oli vaid pilti kirjeldav.

2. Projektiga aastal 2020 liitunud grupp

2.1. Sissejuhatuseks. Metoodika ja valim

Pilootprojekti laste keelelise arengu hindamine oli 2022. aasta kevadel sarnane 2021. aastaga ja hindamise eesmärk oli teha kindlaks, mis iseloomustab laste keelelist arengut pärast kaht projektis osalemise aastat. Iga õpetaja valis enda õpetatavate laste hulgast kolm last, kelle keelelist arengut hinnata. Laste valiku põhimõtteks oli leida kolm erineva nn stardipositsiooniga last ehk sellist last, kellest üks ei rääkinud projekti alguses (2020. aasta sügisel) veel üldse eesti keelt, teine laps, kes samal ajal mingil määral rääkis eesti keelt, kuid kes iseseisvalt veel lauseid ei moodustanud, ning kolmas, kes projekti alguses oskas ka iseseisvalt eestikeelseid lauseid moodustada.

Keelelise arengu hindamise lehed jagati õpetajaile välja aprillis 2022 ja saadi täidetuna tagasi juuni alguseks 2022. Laste hindamiseks kasutatud metoodika on põhjalikumalt kirjeldatud eespool peatükis 1.

Kokku on analüüsitud 52 lapse keelelist arengut (19 õpetajalt). Lastest 44% olid tüdrukud ja 56% poisid. Lapsed olid osalenud projektis 6–19 kuud (keskmiselt 16 kuud). Laste vanus jäi 7–10 eluaasta piiridesse (keskmine 8,4 aastat). Detailsemad andmed laste soo ja vanuse kohta on leitavad tabelis 14.

Tabel 14. Osalejate profiil

<i>Osalejate sugu</i>	<i>N</i>	<i>Osakaal protsentides</i>
Kokku	52	100
Tüdrukud	23	44,2
Poisid	29	55,8
<i>Osalejate vanus</i>		
7 aastat	1	1,9
8 aastat	27	51,9
9 aastat	22	42,3
10 aastat	1	1,9
Märkimata	1	1,9
<i>Projektis osalemise kestus</i>		
6 kuud	3	5,9
7 kuud	1	2,0
8 kuud	4	7,8
12 kuud	1	2,0
17 kuud	7	13,7
18 kuud	11	21,6
19 kuud	24	47,1
Märkimata	1	2,0

2.2. Üldandmed ehk laste kodune keeleline kasvukeskkond

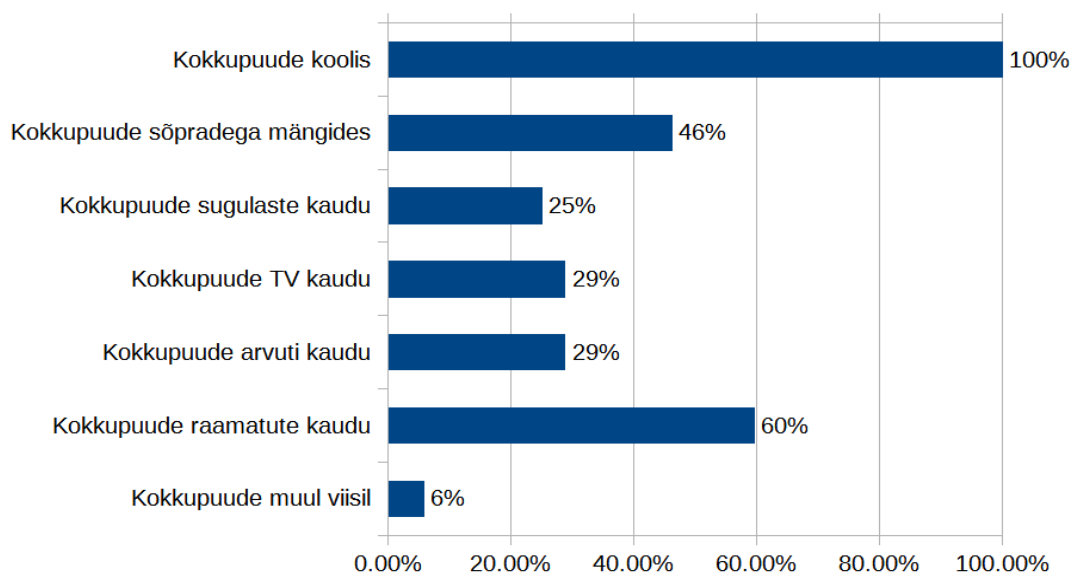
Üldandmete osas oli 11 küsimust: küsiti õpetaja projektis osalemise aega, lapse vanust, sugu, lapse projektis osalemise aega (kuudes), lapsevanemate haridustaset (kõrgharidusega või ilma). Samuti olid küsimused lapse keelelise kasvukeskkonna kohta: mis keeles vanemad lapsega kodus räägivad, mis keeles laps ise kodus räägib, mis vanusest alates on lapsel kokkupuude eesti keelega, kus on lapsel regulaarseid kokkupuuteid eesti keelega, mis keeltega on lapsel veel kokkupuuteid. Lisaks paluti õpetajatel märkida, milline oli lapse eesti keele oskus 2020. aastal projekti alguses.

Suur enamik lastest **räägib ise** kodus vene keelt (40 last): valimis oli 12 kakskeelset last (viis eesti-vene, kaks eesti-aserbaidžaaani, üks vene-ukraina, üks vene-armeenia) ja kaks kolmkeelset last (üks eesti-inglise-hollandi ja üks vene-eesti-valgevene). Samuti oli valimis üks ukrainakeelne laps.

Enamik (71%) lapsi kuulub perre, kus mõlemad **vanemad räägivad** lapsega vene keelt. Viies kodus räägivad mõlemad vanemad lapsega nii eesti kui ka vene keeles. Kuues peres on kasutusel nii eesti kui vene keel, kuid mõlemad vanemad ei räägi lapsega mõlemas keeles. Lisaks kasutasid lapsevanemad veel aserbaidžaaani, inglise, hollandi, ukraina, armeenia, valgevene keelt.

Seitse last on **eesti keelega kokku puutunud** alates sünnist. Nende hulgas on nii kakskeelseid lapsi kui ka kaks kodus vene keelt kõnelevast last. Aastaselt hakkas eesti keelega kokku puutuma kaks last, 2-aastaselt üks laps, 3-aastaselt 13 last, 4-aastaselt kaks last, 5-aastaselt üheksa last, 6-aastaselt kaks last ja 7-aastaselt seitse last.

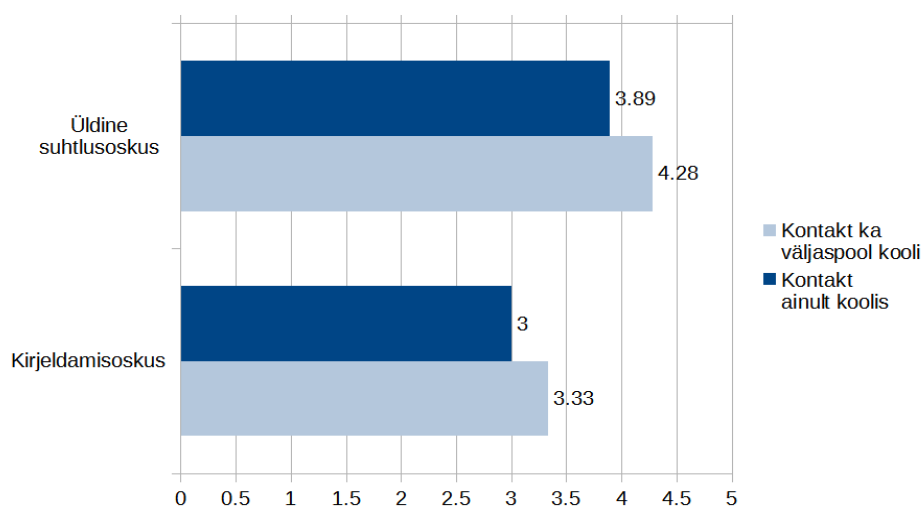
Peale selle, et kõikidel lastel on eesti keelega kokkupuude kas lasteaias või koolis, puutuvad uuringus osalejad kokku eesti keelega ka raamatute ja sõprade kaudu. Vene emakeelega laste puhul on kõige tavalisem kokkupuude eesti keelega peale lasteaias või kooli raamatute kaudu. Täpsema ülevaate laste eesti keelega kokku puutumise võimalustest leiab jooniselt 5.

Joonis 5. Eesti keelega kokkupuute viisid

Valimis oli 18 last, kelle jaoks oli lasteaed või kool ainuke koht, kus ta puutub kokku eesti keelega. Seetõttu on võimalus vaadelda, kas ja kui palju erines nende laste eesti keele oskus, kes puutusid keelega kokku ainult koolis, võrreldes nende lastega, kellel oli eesti keelega kokkupuude ka väljaspool kooli (sõpradega mängides, õdede-vendade/vanavanemate/sugulastega koos olles, TV, arvuti, raamatute kaudu või muul viisil).

Tulemustest ilmnes, et eesti keelega ainult koolis kokku puutuvate laste eesti keele oskus oli nõrgem kui neil, kes saavad eesti keele sisendit ka väljastpoolt kooli. Üldiste suhtlusoskuste puhul oli nende laste tulemus keskmiselt 3,89, ja neil, kes ka väljastpoolt kooli eesti keele sisendit said, keskmiselt 4,28 ($p = 0,09$, Mann–Whitney U väärtus 231), kirjeldamisoskusele antud hinnangute keskmiste vahe ei olnud nii suur: 3,0 vs. 3,33 ($p = 0,02$, Mann–Whitney U väärtus 197,5), kuid kirjeldamisoskuse tulemused olid kõikidel lastel madalamad kui üldise suhtlusoskuse omad (vt joonis 6).

Joonis 6. Eesti keelega kokkupuute seos eesti keele oskusega

Tulemustest ilmnes, et ainult koolis kontakti omavate laste tegusõnavormide kasutamisoskuse õigete vastuste osakaal oli 44% ja väljaspool kooli kontakti omavate laste õigete vastuste osakaal oli 80% ($p = 0,27$, Mann Whitney U väärtus 265). Nimisõnavormide kasutamisoskuse puhul oli õigete vastuste osakaal vastavalt 33% ja 67% ($p = 0,03$, Mann Whitney U väärtus 204,5) ning fraasitüüpide kasutamisoskuse puhul 25% ja 56% ($p = 0,12$, Mann Whitney U väärtus 237). Analüüsist nähtub samas, et varieeruvus on laste tulemuste vahel väga suur: mõlemas grupis on lapsi, kes oskavad eesti keelt väga hästi, ja neid, kelle tulemused on madalad.

Küsimusele, milliste teiste keeltega on lapsel veel kokkupuuteid, on 27 vanemat märkinud, et nende laps puutub kokku inglise keelega. Kaks last puutus kokku aserbaidžaaani keelega, kaks last prantsuse, üks soome, üks bulgaaria ja üks poola keelega. Pere haridusliku tausta poolest jagunevad lapsed väga üldiselt kaheks: peaaegu pooltel (44%) vanematest (kokku 43 vanemal) on kõrgharidus.

2.3. Laste eesti keele oskus

2.3.1. Üldine suhtlusoskus ja suuline kõne

Nõrgema stardipositsiooniga laste grupi eestikeelse kõne mõistmise oskust iseloomustab skaala väärtus, mis on suurem kui kolm või isegi üle nelja ehk läheneb oskusele, mida võib kirjeldada kui „teeb üksikuid vigu, on siiski hästi arusaadav“. Tugevaima grupi kõiki kolme vaadeldud oskust on õpetajad hinnanud maksimumpunktidega (vt tabel 15).

Tabel 15. Laste üldine suhtlusoskus. Mõistmisoskus

	<i>Lapse keeleoskus projekti algul</i>	<i>N</i>	<i>Keskmine</i>
Laps ei räägi ise ja saab küsimusest või korraldusest aru ainult siis, kui see on öeldud väga aeglaselt ja selgelt	Ei osanud üldse	14	3,57
	Oskas natuke	25	4,04
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	5,00
Laps ei räägi ise, kuid saab korraldustest ja küsimustest aru	Ei osanud üldse	14	4,05
	Oskas natuke	25	4,28
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	5,00
Laps mõistab lühikese ja lihtsa jutu põhisisu	Ei osanud üldse	14	3,36
	Oskas natuke	25	3,76
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	5,00

Kõnelemisoskusele antud hinnangud on eri oskuste lõikes aga erinevamad: kui keelendite järelekordamisega saavad hakkama kõik rühmad (vt tabel 16), siis lausemoodustusoskus ja üldine toimetulek eestikeelse igapäevasuhtlusega läheneb neil lastel, kes projekti alguses eesti keelt veel ei osanud, tasemele „teeb tihti vigu, kuid need ei takista arusaamist“ ja keskmisel grupil tasemele „teeb üksikuid vigu, on siiski hästi arusaadav“. Lastel, kes projekti alguses iseseisvalt lauseid moodustada oskasid, läheneb see oskus juba tasemele „oskab väga hästi / peaaegu veatult“.

Tabel 16. Laste üldine suhtlusoskus. Kõnelemisoskus

	<i>Lapse keeleoskus projekti algul</i>	<i>N</i>	<i>Keskmine</i>
Laps kordab järele lühemaid/lihtsamaid sõnu ja väljendeid	Ei osanud üldse	14	4,00
	Oskas natuke	25	4,46
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	5,00
Laps oskab moodustada ise piiratud hulgast sõnadest lihtsamaid lauseid	Ei osanud üldse	14	3,21
	Oskas natuke	25	3,76
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	4,90
Laps oskab keelt piisavalt, et tulla toime igapäevasuhtluses	Ei osanud üldse	14	2,71
	Oskas natuke	25	3,68
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	4,82

Eri tüüpi suhtluseesmärkide täitmisele antud hinnangud varieerusid grupiti ja suhtluseesmärgiti: kõige paremini omandatav paistab olema viisakusväljendite, kõige keerulisem küsimuste kasutamine. Nõrgema grupi tulemused jäävad tugevaima stardipositsiooniga grupi tulemustest maha keskmiselt kahe palli jagu (vt tabel 17).

Tabel 17. Eri tüüpi suhtluseesmärkide täitmine

	<i>Lapse keeleoskus projekti algul</i>	<i>N</i>	<i>Keskmine</i>
Laps oskab väljendada lihtsate lausetega viisakust	Ei osanud üldse	14	3,79
	Oskas natuke	25	4,56
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	5,00
Laps oskab väljendada lihtsate lausetega soovi, palvet, käsku, eitavat käsku ehk keeldu	Ei osanud üldse	14	2,86
	Oskas natuke	25	4,08
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	5,00
Laps oskab väljendada lihtsate lausetega küsimust	Ei osanud üldse	14	2,57
	Oskas natuke	25	3,96
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	4,82

Laste kirjeldamisoskust on õpetajad hinnanud punktivahemikus 2–4. Eri tüüpi oskustest on kõige paremini omandatud oskus kirjeldada ennast ja enda peret (nõrgema stardipositsiooniga laste tulemus läheneb kolmele ja tugevaima oma viiele), lugude jutustamise oskus aga paistab

olema kõige nõrgemalt omandatud (lastel, kes projekti alguses eesti keelt veel ei osanud, jääb tulemus tasemele, mida kirjeldab väide „teeb väga palju vigu / sõnavara on väga piiratud, kuid on siiski enam-vähem arusaadav“ (vt tabel 18).

Tabel 18. Laste kirjeldamis- ja jutustamisoskus

Laps oskab kirjeldada	Lapse keeleoskus projekti algul	N	Keskmine
1) ennast ja oma peret	Ei osanud üldse	14	2,79
	Oskas natuke	25	3,64
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	4,73
2) inimese või eseme välimust, kasutades omadussõna ainsuse ja mitmuse nimetavat käänat	Ei osanud üldse	14	2,36
	Oskas natuke	25	3,28
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	4,45
3) (lemmik)looma	Ei osanud üldse	14	2,29
	Oskas natuke	25	3,28
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	4,45
4) oma vahetut kogemust	Ei osanud üldse	14	2,29
	Oskas natuke	25	3,44
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	4,73
5) oskab pildi järgi kirjeldada isikuid, olendeid, esemeid, nende silmatorkavaid detaile	Ei osanud üldse	14	2,43
	Oskas natuke	25	3,36
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	4,64
6) oskab jutustada lihtsamaid lugusid	Ei osanud üldse	14	2,21
	Oskas natuke	25	3,12
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada	12	4,64

Õpetajatel paluti hinnata ka seda, kuivõrd kasutasid lapsed enda kõnes **koodivahetust**. Koodivahetust hinnati 5-pallisel skaalal (1 – „kasutab kogu aeg“, 5 – „ei kasuta üldse“). Grupid „ei osanud üldse“ ja „oskas natuke“ kasutasid koodivahetust peaaegu samal määral: vastavalt 2,92 ja 3,10 ehk nad kasutavad koodivahetust umbes pooltes lausetes. „Oskas iseseisvalt lauseid moodustada“ grupi keskmine tulemus oli 4,45 ehk väärtuste „kasutab harva“ ja „ei kasuta üldse“ vahel.

Ka **hääldust** pidid õpetajad hindama 5-pallisel skaalal alates sellest, kui „hääldus on eesti keelele omane, ei ole midagi, mis tähelepanu ärataks“ kuni selleni, et „hääldusvead takistavad lapse kõne mõistmist“. „Ei osanud üldse“ ja „oskas natuke“ gruppide hääldusoskuse keskmine skoor oli kolm ehk „häälduses on mitte eesti keelele omaseid tunnuseid palju, aga need ei takista eesti keeles suhtlemist“. „Oskas iseseisvalt lauseid moodustada“ grupi hääldusoskuse keskmised skoor oli 1,73, mis vastas väärtusele kaks („hääldusvigu on palju, kuid lapse kõne on siiski enamasti arusaadav“).

2.3.2. Grammatiliste kategooriate ja vormide omandamine

Laste grammatiliste oskuste analüüs oli jagatud nelja alaossa: eraldi vaadeldi tegu- ja nimisõna vormivalikut, fraasitüüpe ja sõnamoodustust. Kõikide kategooriate puhul pidid õpetajad hindama nii keelendite mõistmist kui ka kasutusoskust. Grammatiliste oskuste analüüs peaks andma vastuse, kas eel-A1-taseme kategooriad on vaatlusalustel lastel omandatud või mitte.

Tegusõna vormistikust vaadeldi kindla kõneviisi oleviku ja lihtmineviku vormide ning eitava kõne esimese ja kolmanda isiku vormide omandatust. Tegusõnavormide omandamise kohta on andmed esitatud tabelis 19.

Tabel 19. Tegusõnavormide omandamine (tärniga on tähistatud need arvud, kus ilmnes statistiliselt oluline erinevus gruppide vahel, vt lisa 2)

<i>Keeleoskus projekti algul (vastanute N)</i>		<i>Õigete vastuste N</i>	<i>Õigete vastuste osakaal</i>
Kindla kõneviisi oleviku			
ainsuse 1. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	11	78,6
	Oskas natuke (25)	22	88,0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	12	92,3
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	10	83,3
	Oskas natuke (24)	22	91,7
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	12	92,3
Kindla kõneviisi oleviku ainsuse 2. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	12	85,7
	Oskas natuke (25)	22	88
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	12	92,3
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	6	50
	Oskas natuke (24)	11	45,8
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	11	84,6
Kindla kõneviisi oleviku ainsuse 3. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	12	85,7
	Oskas natuke (25)	21	84
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	10	76,9 ²
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	8	66,7
	Oskas natuke (24)	19	79,2
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	13	100
Kindla kõneviisi oleviku mitmuse 1. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	12	85,7
	Oskas natuke (25)	23	92,0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	13	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	7	58,3
	Oskas natuke (24)	9	37,5
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	6	46,2
Kindla kõneviisi oleviku mitmuse 2. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	8	57,1
	Oskas natuke (25)	23*	92,0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	8	61,5
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	3	25
	Oskas natuke (24)	10	41,7
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	7	53,8
Kindla kõneviisi oleviku mitmuse 3. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	12	85,7
	Oskas natuke (25)	22	88,0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	10	76,9
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	6	50,0
	Oskas natuke (24)	14	58,3
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	11	84,6
Kindla kõneviisi lihtmineviku 1. pööre			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	10	71,4
	Oskas natuke (25)	19	76,0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	11	84,6
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	6	50,0
	Oskas natuke (24)	13	54,2
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	12*	92,3

² Tegemist on üllatava tulemusega, sest vastava vormi mõistmine lastel 100% õigeid vastuseid ei andnud.

Tegemist võib olla hindamisega seotud eksitusega, kuid kindlat alust seda väita ei ole.

Kindla kõneviisi lihtmineviku 2. pööre

Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	10	71,4
	Oskas natuke (25)	23	92,0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	10	76,9
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	3	25,0
	Oskas natuke (24)	7	29,2
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	11*	84,6

Kindla kõneviisi lihtmineviku 3. pööre

Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	11	78,6
	Oskas natuke (25)	22	88,0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	10	76,9
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	8	66,7
	Oskas natuke (24)	13	54,2
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	11	84,6

Eitav kõne, 1. pööre

Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	11	78,6
	Oskas natuke (23)	22	95,7
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (12)	10	83,3
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	3*	25,0
	Oskas natuke (24)	13	54,2
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	10*	76,9

Eitav kõne, 3. pööre

Mõistmine	Ei osanud üldse (13)	8	61,5
	Oskas natuke (23)	21	91,3
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (11)	9	81,8
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	7	58,3
	Oskas natuke (24)	17	70,8
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	11	84,6

Vaadeldes **teigusõnavormide** mõistmist, ilmneb, et kõik osalejad mõistavad ainsuse oleviku pööreid ja mitmuse 1. ja 3. pööret hästi. Oodatavalt oli mitmuse 2. pööre mõistmine madalam (57%) neil, kes projekti algul eesti keelt veel ei rääkinud, ja üllatuslikult mõistis seda pöördvormi vaid 61% neist, kes olid tugevaima stardipositsiooniga, samas kui need, kes projekti algul rääkisid natuke eesti keelt, mõistsid mitmuse 2. pööret väga hästi (92%).

Ka lihtmineviku ja eitava kõne mõistmisel olid kolmest rühmast enamasti kõrgema tulemusega just need, kes projektiga liitudes oskasid eesti keelt natuke. Kõige nõrgemad tulemused kuulusid neile, kes alustades ei rääkinud eesti keelt, ja keskmised tulemused (76–84%) tugevaima stardipositsiooniga rühmale.

Verbivormidest oskasid kindla kõneviisi oleviku ainsuse 1. ja 3. pööret kasutada kõik rühmad, 2. pööre vorme oskas kasutada ainult kõige tugevama stardipositsiooniga rühm. Oleviku mitmuse 1. pööret ei osanud kasutada keskmise ja tugevaima stardipositsiooniga rühm, samas kui projekti alguses eesti keelt mitte osanutele oskas seda kasutada üle poole (58%). Samuti ei osata kasutada mitmuse 2. pööre vormi, kuid 3. pööre vormi puhul tuleb sellega toime tugevaim rühm (84%). Lihtmineviku vorme oskas ainult kõige tugevama stardipositsiooniga rühm kasutada. Eitava kõne 1. pööre vorme oskab kasutada kõige tugevama stardipositsiooniga rühm ning 3. pööre vorme kaks tugevamat rühma ehk ka need lapsed, kes projekti alguses ainult natuke eesti keelt rääkisid (vt tabel 19).

Nimisõnavormide puhul mõistavad lapsed kõiki küsitud käändevorme (vt tabel 20). Kõik rühmad oskavad kasutada ainsuse nimetavat (100%), osastavat (50–69%), alaleütlevat (*kellele?*), alalütlevat (*kellel?*), kaasaütlevat ja mitmuse nimetavat käänat. Ükski rühm ei oska

kasutada ainsuse sisseütlevat, seesütlevat, alalütlevat (*kus? millel?*) ja mitmuse omastavat käänat. Kasutada ei oska ainsuse omastavat käänat see rühm, kes projekti algul oskas eesti keelt natuke, ning nendest, kes ei osanud eesti keelt üldse, oskas omastavat käänat kasutada 50%. Kõige tugevama stardipositsiooniga rühm oskab lisaks kasutada ka ainsuse alaleütleva (*kuhu? millele?*) käände vorme (vt tabel 20).

Tabel 20. Nimisõna vormide omandamine (tärniga on tähistatud need arvud, kus ilmnas statistiliselt oluline erinevus gruppide vahel, vt lisa 2)

		Õigete vastuste N	Õigete vastuste osakaal
<i>Keeleoskus projekti algul (vastanute N)</i>			
Ainsuse nimetav kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	14	100
	Oskas natuke (25)	25	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	13	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	12	100
	Oskas natuke (24)	24	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	13	100
Ainsuse omastav kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	11	78,6
	Oskas natuke (25)	23	92
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	11	84,6
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	6	50,0
	Oskas natuke (24)	8*	33,3
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	11*	84,6
Ainsuse osastav kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	13	92,9
	Oskas natuke (25)	25	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	12	92,3
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	7	58,3
	Oskas natuke (24)	12	50
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	9	69,2
Ainsuse sisseütlev kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	13	92,9
	Oskas natuke (25)	24	96,0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	13	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	0	0
	Oskas natuke (24)	2	8,3
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	4*	30,8
Ainsuse seesütlev kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	11	78,6
	Oskas natuke (25)	24	96
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	13	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	0	0
	Oskas natuke (24)	1	4,2
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	1	7,7
Ainsuse alaleütlev kääne (<i>kellele?</i>)			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	11	79,6
	Oskas natuke (25)	23	92
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	13	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (11)	6	54,5
	Oskas natuke (24)	14	58,3
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	11	84,6
Ainsuse alaleütlev 2 kääne (<i>kuhu ehk millele?</i>)			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	12	85,7
	Oskas natuke (25)	24	96
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	10	76,9

Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	3	25,0
	Oskas natuke (24)	8	33,3
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	8	61,5
Ainsuse alalütlev kääne (kus ehk millel?)			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	11	78,6
	Oskas natuke (25)	25	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	12	92,3
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	2	16,7
	Oskas natuke (24)	4	16,7
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	2	15,4
Ainsuse alalütlev 2 kääne (kellel?)			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	11	78,6
	Oskas natuke (25)	22	88
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	11	84,6
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	6	50,0
	Oskas natuke (24)	16	66,7
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	11	84,6
Ainsuse kaasaütlev kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	13	92,9
	Oskas natuke (25)	23	93,0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	10	76,9
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	8	66,7
	Oskas natuke (24)	17	70,8
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	12	92,3
Mitmuse nimetav kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	13	92,9
	Oskas natuke (25)	25	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	13	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	7	58,3
	Oskas natuke (24)	13	54,2
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	10	76,9
Mitmuse omastav kääne			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	11	78,6
	Oskas natuke (25)	24	96
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	12	92,3
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	0	0
	Oskas natuke (24)	2	8,3
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	0	0

Fraasitüüpidest vaadeldi nimisõna-, hulga-, kaassõna- ja tegusõnafraaside mõistmise ja kasutamise oskust (vt tabel 21).

Tabel 21. Fraasitüübid

	<i>Keeleoskus projekti algul (vastanute N)</i>	<i>Õigete vastuste N</i>	<i>Õigete vastuste osakaal</i>
Nimisõnafraas: nimisõna + nimisõna			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	13	92,9
	Oskas natuke (25)	23	92,0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	10	76,9
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	4	33,3
	Oskas natuke (24)	11	45,8
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	11*	84,6
Nimisõnafraas: omadussõna + nimisõna			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	6*	42,9
	Oskas natuke (25)	21	84,0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	11	84,6

Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	7	58,3 ³
	Oskas natuke (24)	12	50,0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	11	84,6
Hulgafraas			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	12	85,7
	Oskas natuke (24)	24	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	13	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	3	25,0
	Oskas natuke (24)	9	37,5
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	7	53,8
Kaassõnafraas			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	12	85,7
	Oskas natuke (25)	23	92,0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	12	92,3
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	3	25
	Oskas natuke (24)	8	33,3
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	7	53,8
Omadussõnafraas			
Mõistmine	Ei osanud üldse (14)	7	50,0
	Oskas natuke (24)	16	66,7
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	9	69,2
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	0	0
	Oskas natuke (24)	3	12,5
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	0	0
Tegusõnafraas: tegusõna + kohasõna			
Mõistmine	Ei osanud üldse (13)	11	84,6
	Oskas natuke (24)	23	95,8
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (12)	12	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	4	33,3
	Oskas natuke (24)	12	50,0
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	10	76,9
Tegusõnafraas: tegusõna + ajasõna			
Mõistmine	Ei osanud üldse (13)	10	76,9
	Oskas natuke (23)	21	91,3
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (12)	9	75,0
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	3	25,0
	Oskas natuke (24)	11	45,8
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	9	69,2
Tegusõnafraas: tegusõna + viisisõna			
Mõistmine	Ei osanud üldse (13)	10*	76,9
	Oskas natuke (24)	24	100
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (12)	12	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	2	16,7
	Oskas natuke (24)	2	8,3

³ Tegemist on üllatava tulemusega, sest vastava vormi mõistmine lastel väiksema hulga õigete vastustega kui kasutamine. Tegemist võib olla hindamisega seotud eksitusega, kuid kindlat alust seda väita ei ole.

	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	1	7,7
Tegusõnafraas: tegusõna + objekt			
Mõistmine	Ei osanud üldse (13)	12	92,3
	Oskas natuke (24)	23	95,8
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (12)	10	83,3
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	0*	0
	Oskas natuke (24)	9	37,5
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (13)	7	53,8

Eri fraasitüüpidest mõistavad kahest nimisõnast koosneva nimisõnafraasi (nt *ema juuksed*), hulgafraasi (nt *kaks lindu*), kaassõnafraasi (nt *tooli peal*), tegusõnafraasi (teguõna + kohasõna, nt *tuleb tupp*; tegusõna + ajasõna, nt *tuleb kohe*; tegusõna + viisisõna, nt *jookseb kiiresti*; tegusõna + objekt, nt *tahab kooki*) tähendust kõigi kolme rühma lapsed. Omadussõnalisest täiendist ja nimisõnast koosnevat fraasi (nt *täpiline kann*) ja omadussõnafraasi (nt *väga ilus*) ei mõista kõige nõrgema stardipositsiooniga laste rühm.

Kasutada osatakse eri fraasitüpe siiski vähe. Kõige tugevama stardipositsiooniga rühm oskab kasutada nimisõnafraasi, omadussõnalise täiendiga nimisõnafraasi ja tegusõnafraasi (teguõna + kohasõna; tegusõna + ajasõna). Samast rühmast pooled (53%) vastajad oskavad kasutada ka hulgafraasi, kaassõnafraasi ja tegusõnafraasi (teguõna + objekt). Pooled nendest, kes projekti algul ei osanud eesti keelt üldse (58%), ja pooled nendest, kes oskasid eesti keelt natuke (50%), oskasid kasutada omadussõnalise täiendiga nimisõnafraasi. Täpselt pooled keskmise stardipositsiooniga lastest oskasid kasutada ka tegusõnafraasi (teguõna + kohasõna).

Sõnamoodustuse puhul vaadeldi ühendteguõnade ja liitsõnade omandamist. Lihtsamad ühendteguõnad (nt *läheb katki*) ja liitsõnad (*lillevaas*, *raamaturiul*) on mõistetavad kõigile kolmele rühmale. Ühendteguõnu oskab kasutada vaid tugevama stardipositsiooniga laste rühm (53%), liitsõnu ei oska kasutada ükski rühm (vt tabel 22).

Tabel 22. Sõnamoodustus

	Keeleoskus projekti algul (vastanute N)	Õigete vastuste N	Õigete vastuste osakaal
Ühendteguõnad			
Mõistmine	Ei osanud üldse (11)	8	72,7
	Oskas natuke (24)	22	91,7
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada (12)	10	83,3
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	0*	0
	Oskas natuke (24)	11	45,8
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada(13)	7	53,8
Liitsõnad			
Mõistmine	Ei osanud üldse (11)	9	81,8
	Oskas natuke (24)	23	95,8
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada(12)	12	100
Kasutamine	Ei osanud üldse (12)	2	16,7
	Oskas natuke (24)	11	45,8
	Oskas iseseisvalt lauseid moodustada(13)	6	46,2

2.3.3. Jutustamisoskus

Jutustuste keskmine pikkus tekstisõnades varieerus 92-st 280-ni, seega oli nende laste, kes perioodi alguses iseseisvalt eestikeelseid lauseid oskasid moodustada, jutustused kolm korda nii pikad kui madalama stardipositsiooniga lastel. Kuigi sõnavaras nii silmatorkavaid erinevusi

ei olnud (vt tabel 24), on siiski tugevaima stardipositsiooniga laste jutustuste sõnavara pea kolm korda nii suur kui nõrgema stardipositsiooniga lastel.

Tabel 23. Jutustuste keskmine pikkus tekstisõnades ja jutustustes kasutatud sõnavara ulatus lekseemides

<i>Grupp</i>	<i>Jutustuse keskmine pikkus tekstisõnades</i>	<i>Keskmine lekseemide arv jutustuses</i>
<i>Ei osanud üldse</i> (N=17)	92	53
<i>Oskas natuke</i> (N=18)	129	70
<i>Oskas moodustada eestikeelseid lauseid</i> (N=8)	280	131

Võrreldes lastega, kes on projektis olnud aasta, on teise aasta lõpu laste jutustused keskmiselt poole pikemad (keskmiselt 81 sõnet vs. 167 sõnet) ning neis on kolmandiku võrra (nõrgim grupp) või lausa enam kui kaks korda rohkem eri lekseeme. Eriti suur tundub vahe just nõrgema stardipositsiooniga laste sõnavaras (nt 2021. aastal alustanud laste nõrgema stardipositsiooniga laste grupil keskmiselt 32 sõna ja 2020. aasta grupil 53 sõna) ning võib öelda, et sõnavara kasv ilmestabki kõige rohkem edasijõudnumate laste keeleoskuse arengut (võrdle tabelit 15 ja 24).

Kui vaadelda laste jutustustes kasutatud **sõnavara** eri sõnaliikide lõikes (nimi-, omadus- ja tegusõnad), on näha, et gruppide vahel on erinevusi ainult tegusõnade keskmises hulgas, see on tugevama stardipositsiooniga lastel selgelt suurem (vt tabel 24). Torkab silma, et laste omadussõnavara koosneb suures osas ainult värvinimetustest (nt *punane*, *sinine*), millele lisaks on lapsed kasutanud ka dimensioonisõnu, nagu *suur* ja *väike*, ning mõnel korral temperatuurisõnu, nagu *soe*, ja hinnangut väljendavaid omadussõnu, nagu *ilus* ja *hea*. Värvisõnavara on ühtmoodi ulatuslikult kasutatud nii nõrgemas kui ka tugevamas grupis. Nimisõnavara korduva tuumiku laste jutustustes moodustavad enamasti sellised sõnad, mis tähistavad pildil kujutatud olendeid ja objekte (nt *ema*, *isa*, *poiss*, *tüdruk*, *koer*, *laev*).

Liitsõnu oli vaadeldavates laste jutustustes grupiti eri hulgal: nõrgema stardipositsiooniga grupi lapsed kasutasid liitsõnadest enamasti ainult sõna *vanaema*, tugevama stardipositsiooniga laste sõnavaras oli aga hoopis laiem valik liitsõnu, nagu *vaniljejäätis*, *päikesekreem*, *mänguasi*, *suvevaheaeg*, *šokolaadipall*.

Tegusõnad varieeruvad lasteti mõnevõrra enam: kõige sagedasemate tegusõnade, nagu *ujuma*, *lugema*, *magama*, *mängima*, kõrval on tugevama stardipositsiooniga laste grupis kasutatud mõnel korral ka kognitiivseid protsesse tähistavaid verbe, nagu *arvama* ja *mõtleva*. Gruppide puhul on erinevused selgelt näha: kui nõrgema stardipositsiooniga grupi laste jutustustes olid peamiselt verbideks *olema*, *ujuma*, *lugema*, *mängima*, siis kahe tugevama stardipositsiooniga grupi laste jutustuste verbivalik oli märksa rikkalikum ja sisaldas rohkem ka harvem kasutatavaid verbe (nt *lamama*, *limpsima*, *suplema*, *võluma*, *vedelema*).

Tabel 24. Eri sõnaliiki kuuluvate lekseemide keskmine arv

	<i>Nimisõnad</i>	<i>Omadussõnad</i>	<i>Tegusõnad</i>	<i>Venekeelsed sõnad</i>
<i>Ei osanud üldse</i> (N=17)	18	2	8	1
<i>Oskas natuke</i> (N=18)	19	3	9	1,5
<i>Oskas moodustada eestikeelseid lauseid</i> (N=8)	33	8	17	0,4

Viitevahendeid on analüüsitud on 49 lapse jutustuses. (Kodeeritud tunnuste kirjeldust vt tabel 17.) 12 lapse jutustust ei olnud võimalik analüüsida teistega võrdsetel alustel, kuna lapse vastus oli produtseeritud koostöös õpetajaga; st laps ei loonud iseseisvalt oma jutustust, vaid lähtus täielikult õpetaja suunavatest küsimustest (enamasti andes neile lühikesi 1–2-sõnalisi vastuseid).

Anafoorilistest viitamisvahenditest esinevad laste jutustustes kõige enam personaalpronoomenid (kasutatud on nii ainsuse kui ka mitmuse kolmandas pöördes). Demonstratiivpronoomenit viitevahendina esines 14 lapsel ning nullviitamist oli kasutanud 12 last. Lapsi, kes olid oma jutus vähemalt korra kasutanud kõiki kolme nimetatud viitevahendit, oli siinses uuringus kokku neli. Seega ei ole paljud lapsed veel omandanud anafooriliste viitamisvahendite kasutust ning nende jutustustes esinevad vaid täielikud nimisõnafraasid.

Tabel 25. Viitevahendid laste pildijutustustes

	<i>Personaal-pronoomen</i>		<i>Demonstratiiv-pronoomen</i>	<i>Nullviitamine</i>
ei	17	ei	26	28
jah_1	10	jah	14	12
jah_mitu	13			

Pikemate viitefraaside kasutust esines vähem kui pooltes jutustustes: neid oli kasutanud 17 last ning ühtegi ühest sõnast pikemat viitefraasi ei kasutanud 23 last.

Viiteahelate olemasolu võis täheldada 25 lapse jutustuses, kusjuures 18 lapsel oli moodustatud kaks või enam viiteahelat ning seitsme lapse narratiivis võis täheldada üht viiteahelat. 15 last ei moodustanud aga oma jutustustes ühtegi viiteahelat (st viitamisid jäid üldiselt esmamainimise tasandile).

Üldiselt esineb materjalis seaduspära, et kui narratiivi elemente jutustuses pole, siis ei esine ka viiteahelaid. Siiski, kolmel juhul võis märgata viiteahelaid ka juhul, kui lapse jutustus ei olnud olemuselt narratiiv. Kahel juhul aga oli olukord vastupidine – narratiiv oli nähtav, kuid referentide mainimised jäid kõik esmamainimise tasandile (st laps ei kasutanud pikemaid viiteahelaid).

3. Kokkuvõtteks ehk tulemuste muutus võrreldes 2021. aasta kevadise hindamisega

Järgnevas kokkuvõttes on eelmise aasta tulemustega võrdlemiseks kasutatud kahe nõrgema vaadeldud grupi tulemusi (2021. aasta analüüsis ei hinnatud gruppi, kes oskas iseseisvalt eestikeelseid lauseid moodustada).

3.1. Üldine suhtlusoskus ja suuline kõne

2021. aasta kevadel iseloomustas mõlema grupi laste üldist eestikeelse kõne mõistmise oskust skaala keskmine väärtus ehk kolm (vt Argus jt 2021). 2022. kevadel oli nõrgema stardipositsiooniga laste grupi eestikeelse kõne mõistmise oskus vastav skaala väärtusele, mis on suurem kui kolm või isegi üle nelja ehk läheneb oskusele, mida võib kirjeldada kui „teeb üksikuid vigu, on siiski hästi arusaadav“. Keskmise grupi tulemus oli selgelt üle nelja.

2021. aasta hindamise tulemuste järgi said sõnade-väljendite järelekordamisega hakkama mõlema grupi lapsed, see oskus oli tasemel, kus tehakse üksikuid vigu. Raskem ehk paljude vigadega oli lastel lausete loomise oskus ning igapäevasuhtluseks toimetulekuks oli keeleoskus veel napp (keskmine punktisumma üle kahe). 2022. aasta kevadel oli järelekordamine selgelt omandatud, lausemoodustusoskus ja üldine toimetulek eestikeelse igapäevasuhtlusega läheneb neil lastel, kes projekti alguses eesti keelt veel ei osanud, tasemele kolm ehk „teeb tihti vigu, kuid need ei takista arusaamist“ ja keskmisel grupil tasemele neli ehk „teeb üksikuid vigu, on siiski hästi arusaadav“.

Eri tüüpi suhtluseesmärkide täitmisele antud hinnangud varieerusid grupiti ja suhtluseesmärgiti: viisakusväljendite kasutamise oskus oli 2021. aasta kevadel hinnatud nõrgema stardipositsiooniga rühmal keskmise tulemusega 3,4, keskmise stardipositsiooniga rühmal tulemusega 3,6. Aasta hiljem on nõrgema stardipositsiooniga rühma tulemus õpetajate hinnangu järgi isegi madalam eelmise aasta omast (3,1), keskmise stardipositsiooniga rühmal siiski kõrgem – 4,2.

Kirjeldusoskusele antud hinnangud olid 2021. aasta kevadel nõrgema stardipositsiooniga gruppide puhul keskmiselt 2,5 ja neil lastel, kes projekti alguses veidi eesti keelt oskasid, keskmiselt 2,7. Aasta hiljem ei ole nõrgema stardipositsiooniga rühma tulemused õpetajate hinnangul paranenud (tulemus keskmiselt 2,41), keskmise stardipositsiooniga laste tulemused on siiski pea punkti jagu kõrgemad (3,4). Põhjus, miks nõrgema stardipositsiooniga laste tulemused paremaks muutunud ei ole, vajab edasist uurimist. Üks põhjus võib olla õpetajate hinnangute andmise kasvanud kriitilisus ehk võimalik on, et õpetajad on projektiklassides kauem töötanuna hakanud laste keeleliste oskustele rohkem ootusi panema ja hindavad seetõttu rangemini, või mõjutab tulemusi projektiga hiljem liitunud õpetajate rangem hindamine.

Tegusõnavormide mõistmise puhul ei ole 2022. aasta tulemused 2021. aasta omadest väga palju erinevad: rühm, kes projekti alguses pisut eesti keelt oskas, mõistab kõiki küsitud vorme, rühm, kes projekti alguses ei osanud eesti keelt üldse, ei mõista kindla kõneviisi oleviku mitmuse 2. pöörde vorme (2021. aastal oli tulemuseks üle 60% õigeid vastuseid, nüüd 57%), samas oli 2021. aastal lihtmineviku 1. pöörde vormide puhul õigeid vastuseid 58% ja 2022. aastal 71%).

Kui 2021. aastal osati tegusõnavormidest **kasutada** ainult kindla kõneviisi 1. ja 3. pöörde vorme, siis 2022. aastal oskab nõrgema stardipositsiooniga laste rühm kasutada ka lihtmineviku 3. pöörde ja keskmise stardipositsiooniga rühm eitava kõne 3. pöörde vorme. Seega, kuigi keskmiselt on õigete vastuste hulk mõnevõrra kasvanud pea kõikide vormide puhul, on omandatud vorme aastaga juurde tulnud väga vähe.

Nimisõnavormidest mõistsid nii 2021. kui ka 2022. aastal mõlema rühma lapsed kõiki küsitud käändevorme (ainsuses nimetava, omastava, osastava, alaleütleva, alalütleva, sisseütleva, seesütleva, seestütleva, kaasaütleva ning mitmuse vormidest nimetava ja omastava vormid). 2021. aasta tulemuste järgi oskasid lapsed kasutada ainult ainsuse nimetava vorme. Kuigi õigete vastuste keskmise hulk on pea kõikide käändevormide puhul mõnevõrra suurem kui aasta tagasi, võib väita, et 2022. aastal on omandatud vormide hulka lisandunud ainult ainsuse kaasaütleva ja keskmise stardipositsiooniga rühmal ka alalütleva käände vorm.

Vaadeldes tulemusi nelja grupi lõikes (1) 2020. a alustanud õpilased, kes projekti alguses ei osanud üldse eesti keelt; 2) 2020. a alustanud õpilased, kes projekti alguses oskasid natukene eesti keelt; 3) 2021. a alustanud õpilased, kes projekti alguses ei osanud üldse eesti keelt ning 4) 2021. a alustanud õpilased, kes projekti alguses oskasid natukene eesti keelt) võis oletada, et kõige madalamate tulemustega on grupp, kes alustas 2021. aastal ja kes ei osanud üldse eesti keelt. Tulemused olid üldiselt projektis oldud aja ja keeleoskustaseme hinnanguga kooskõlas (vt lisa 3). Siiski leidis mõningaid tulemusi, mis sellest ootuspärasest mustrist eristusid ja mille tõlgendamine on keerukas. Näiteks on ainsuse seesütleva käände puhul oodatavalt kõige nõrgema tulemusega grupi tulemus kõige parem (10%), teiste gruppide tulemused on madalamad. See on seega testüksus, mille puhul tuleb kõne alla hindamismeetodi puudulikkus (kõikide gruppide tulemused olid väga madalad). Terve hulk on aga kategooriad või vorme, kus aasta hiljem alustanud tugevama stardipositsiooniga rühma tulemused on paremad kui aasta varem alustanute omad. Seega võib oletada, et 2021. aasta kevadise hindamise tulemuste põhjal võisid õpetajad enda õpetamisstiili parandada ja senisest enam pöörata nõrgema keeleoskusega laste kõrval tähelepanu ka tugevama keeleoskusega lastele.

Küsitud **fraasitüüpide**st mõistis 2021. aastal kõiki tüüpe nõrgema stardipositsiooniga rühm, nende laste puhul, kes projekti alguses juba natuke eesti keelt oskasid, oli omadussõnalise täiendiga nimisõnafraaside mõistmise oskus alla 60%. Sama näitavad ka selleaastased tulemused, lisaks jääb nõrgema stardipositsiooniga rühma laste oskus mõista omadussõnafraasi alla 60%. Eri tüüpi fraaside kasutusoskuse keskmised õigete vastuste hulgad olid küll suuremad kui aasta tagasi, kuid ühegi fraasitüübi puhul ei saa öelda, et nende kasutamise oskus oleks lastel omandatud.

Ühendteguõnade ja liitsõnade puhul on võrreldes eelmise aastaga jäänud tulemused samaks: mõistetakse kõiki küsitud sõnu, kuid kasutada neid ei osata või siis ei ole võimalik testiga nende kasutusoskuse kohta infot saada.

Vaadeldes laste **pildijutustusi**, ei ole 2021. aastaga võrdlus võimalik, kuna siis vastavaid andmeid ei kogutud. Samas, võrreldes kaks aastat projektis osalenud laste tulemusi nendega, kes on projektis osalenud ainult aasta, võib siiski märgata olulisi erinevusi: teise aasta lõpu

laste jutustused on keskmiselt poole pikemad ning neis on kolmandiku võrra (nõrgim grupp) või lausa enam kui kaks korda rohkem (keskmine grupp) eri lekseeme. Eriti suur tundub vahe just tugevaima stardipositsiooniga laste sõnavaras ning võib öelda, et sõnavara kasv ilmestabki kõige selgemalt edasijõudnumate laste keeleoskuse arengut.

Ühe aasta projektis osalenud laste jutustused on struktuurilt lihtsakoelisemad ning viitevahendite kasutamise oskus on selgelt vähem arenenud kui kaks aastat projektis osalenud lastel. Ühe aasta osalenud laste vastuseid pidid õpetajad oluliselt sagedamini toetama, esitades suunavaid küsimusi ja julgustades lapsi jutustusega jätkama. Mõnel juhul haaras õpetaja kohe ohjad enda kätte ning lapsel ei olnud isegi võimalust oma vastust iseseisvalt (st ilma õpetaja sekkumiseta) formuleerida.

Võttes kokku laste keeleoskuse hindamise tulemused, võib kasutatud metoodika täiustamiseks teha järgmised järeldused: fraasitüüpide kasutuse oskust on kasutatud meetodiga endiselt raske hinnata – kuigi õigete vastuste osakaal oli täiustatud testi puhul suurem (vrld 2021. aasta hindamisega), on endiselt suur hulk sisult õigeid, kuid ootuspärast fraasitüüpi sisaldavaid vastuseid vähe. Ootamatult mitmekülgse pildi laste keeleoskusest andsid lindistatud pildijutustused, mille puhul on hindaja subjektiivsust vähem ja reaalselt lapse keelekasutust rohkem. Sõnavara hindamiseks sobib pildijutustus hästi ning näitab eri sõnaliikide lõikes olulisi erinevusi. Järgmisel korral tuleb siiski jutustamisülesandeks anda õpetajaile ette väga detailne ja selge protseduurireeglistik, et vältida liigset sekkumist.

Keeleõppe tõhustamiseks võib saadud tulemustest teha järelduse, et senisest enam tuleb tähelepanu pöörata grammatika omandamisele: ka pärast kaht aastat projektis osalemist on laste oskuste hulgast puudu veel väga suur hulk igapäevasuhtluseks vajalikke vorme.

Viidatud allikad

Argus, Reili; Kütt, Andra 2022. Acquisition of referentiality in elicited narratives of Estonian-speaking children. *Open Linguistics* 8 (1). DOI: 10.1515/opli-2022-0187.

Argus, Reili; Baird, Piret; Meristo, Merilyn 2021. Koolilaste keelelise arengu hindamise kokkuvõte. Projekt “professionaalne eestikeelne õpetaja” TKA21073 küsitluste kokkuvõte 2021 kevad, lk 61–81.

Hint, Helen 2021. From full phrase to zero: a multifactorial, form-specific and crosslinguistic analysis of Estonian referential system. (Doktoritöö, Tartu Ülikool). Tartu: University of Tartu Press.

Kirsipuu, Helen; Soodla, Piret; Pajusalu, Renate (2012). Referentsiaalsed noomenifraasid laste narratiivides. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* = Estonian papers in applied linguistics, 8, 91–107.

Lisa 1. Statistilise analüüsi andmed 2021. aastal alustanud laste grupi kohta

Tegusõnavormide omandamine

χ^2 -testi tulemused näitavad:

1. Need, kes sügisel **natuke oskasid**, neil on suurem tõenäosus

mõista õigesti:

kindla kõneviisi oleviku ainsuse 2. pööret, $\chi^2 (3, N=50)=12,59, p<,005, V=,50$
kindla kõneviisi oleviku ainsuse 3. pööret, $\chi^2 (3, N=49)=12,27, p<,005, V=,50$
kindla kõneviisi oleviku mitmuse 1. pööret, $\chi^2 (3, N=50)=12,01, p<,005, V=,49$
kindla kõneviisi lihtmineviku 3. pööret, $\chi^2 (3, N=50)=11,46, p<,01, V=,48$
eitava kõne 3. pööret, $\chi^2 (3, N=48)=10,34, p<,05, V=,46$

kasutada õigesti:

kindla kõneviisi oleviku ainsuse 1. pööret, $\chi^2 (3, N=51)=8,21, p<,05, V=,40$
kindla kõneviisi oleviku mitmuse 3. pööret, $\chi^2 (3, N=51)=16,53, p<,001, V=,57$
kindla kõneviisi lihtmineviku 3. pööret, $\chi^2 (3, N=51)=10,50, p<,05, V=,45$
eitava kõne 3. pööret, $\chi^2 (3, N=51)=9,15, p<,05, V=,46$

2. Need, kes sügisel **oskasid iseseisvalt lauseid moodustada**, neil on suurem tõenäosus

mõista õigesti:

kindla kõneviisi oleviku mitmuse 2. pööret, $\chi^2 (3, N=49)=8,19, p<,05, V=,40$

kasutada õigesti:

kindla kõneviisi lihtmineviku 2. pööret, $\chi^2 (3, N=48)=10,09, p<,05, V=,46$
eitava kõne 1. pööret, $\chi^2 (3, N=51)=7,89, p<,05, V=,39$

3. Need, kes sügisel **ei osanud üldse**, neil on suurem tõenäosus

mõista valesti:

kindla kõneviisi oleviku ainsuse 2. pööret, $\chi^2 (3, N=50)=12,59, p<,005, V=,50$
kindla kõneviisi oleviku ainsuse 3. pööret, $\chi^2 (3, N=49)=12,27, p<,005, V=,50$
kindla kõneviisi oleviku mitmuse 1. pööret, $\chi^2 (3, N=49)=8,19, p<,05, V=,40$
kindla kõneviisi oleviku mitmuse 2. pööret, $\chi^2 (3, N=50)=12,01, p<,005, V=,49$

kindla kõneviisi lihtmineviku 3. pööret, $\chi^2 (3, N=50)=11,46, p<,01, V=,48$
eitava kõne 3. pööret, $\chi^2 (3, N=48)=10,34, p<,05, V=,46$

kasutada valesti:

kindla kõneviisi oleviku ainsuse 1. pööret, $\chi^2 (3, N=51)=8,21, p<,05, V=,40$
kindla kõneviisi oleviku mitmuse 2. pööret, $\chi^2 (3, N=51)=9,65, p<,005, V=,44$
kindla kõneviisi oleviku mitmuse 3. pööret, $\chi^2 (3, N=51)=16,53, p<,001, V=,57$
kindla kõneviisi lihtmineviku 2. pööret, $\chi^2 (3, N=48)=10,09, p<,05, V=,46$
kindla kõneviisi lihtmineviku 3. pööret, $\chi^2 (3, N=51)=10,50, p<,05, V=,45$
eitava kõne 1. pööret, $\chi^2 (3, N=51)=7,89, p<,05, V=,39$
eitava kõne 3. pööret, $\chi^2 (3, N=51)=9,15, p<,05, V=,46$

Nimisõnavormide omandamine

χ^2 -testi tulemused näitavad:

1. Need, kes sügisel **natuke oskasid**, neil on suurem tõenäosus

mõista õigesti:

ainsuse alaleütlevat 2, $\chi^2 (3, N=49)=13,17, p<,005, V=,52$

kasutada õigesti:

ainsuse osastavat, $\chi^2 (3, N=51)=9,12, p<,05, V=,42$

2. Need, kes sügisel **oskasid iseseisvalt lauseid moodustada**, neil on suurem tõenäosus

mõista õigesti:

ainsuse alalütlevat, $\chi^2 (3, N=49)=13,29, p<,005, V=,52$

kasutada õigesti:

ainsuse alaleütlevat, 2, $\chi^2 (3, N=51)=10,78, p<,05, V=,46$
ainsuse alalütlevat, 2, $\chi^2 (3, N=51)=16,05, p<,001, V=,56$
ainsuse kaasaütlevat, $\chi^2 (3, N=51)=11,44, p<,01, V=,47$
mitmuse nimetavat, $\chi^2 (3, N=51)=22,76, p<,0001, V=,67$

3. Need, kes sügisel **ei osanud üldse**, neil on suurem tõenäosus

mõista valesti:

ainsuse alaleütlevat, 2, $\chi^2 (3, N=49)=13,17, p<,005, V=,52$
ainsuse alalütlevat, $\chi^2 (3, N=49)=13,29, p<,005, V=,52$

kasutada valesti:

ainsuse alaleütlevat, $\chi^2 (3, N=51)=10,78, p<,05, V=,46$
ainsuse alalütlevat, $\chi^2 (3, N=51)=16,05, p<,001, V=,56$
ainsuse kaasaütlevat, $\chi^2 (3, N=51)=11,44, p<,01, V=,47$
mitmuse nimetavat, $\chi^2 (3, N=51)=22,76, p<,0001, V=,67$

Fraasitüüpide omandamine

χ^2 -testi tulemused näitavad:

1. Need, kes sügisel **natuke oskasid**, neil on suurem tõenäosus

mõista õigesti:

omadussõna + nimisõna, $\chi^2 (3, N=50)=16,53, p<,001, V=,58$
määrsõna + omadussõna, $\chi^2 (3, N=49)=13,67, p<,005, V=,53$

2. Need, kes sügisel **oskasid iseseisvalt lauseid moodustada**, neil on suurem tõenäosus

kasutada õigesti:

nimisõna + kaassõna, $\chi^2 (3, N=51)=12,28, p<,01, V=,49$

3. Need, kes sügisel **ei osanud üldse**, neil on suurem tõenäosus

mõista valesti:

omadussõna + nimisõna, $\chi^2 (3, N=50)=16,53, p<,001, V=,58$
määrsõna + omadussõna, $\chi^2 (3, N=49)=13,67, p<,005, V=,53$

kasutada valesti:

nimisõna + nimisõna, $\chi^2 (3, N=51)=9,35, p<,05, V=,43$
nimisõna + arvsõna, $\chi^2 (3, N=51)=9,98, p<,05, V=,44$
nimisõna + kaassõna, $\chi^2 (3, N=51)=12,28, p<,01, V=,49$
tegusõna + ajasõna, $\chi^2 (3, N=51)=8,68, p<,05, V=,41$

Ühendtegusõnade omandamine

χ^2 -testi tulemused näitavad:

1. Need, kes sügisel **natuke oskasid**, neil on suurem tõenäosus

mõista õigesti:

ühendtegusõna, $\chi^2 (3, N=47)=17,93, p<,0001, V=,62$

2. Need, kes sügisel **ei osanud üldse**, neil on suurem tõenäosus

mõista valesti:

ühendtegusõna, $\chi^2 (3, N=47)=17,93, p<,0001, V=,62$

Lisa 2. Statistilise analüüsi andmed 2020. aastal alustanud laste grupi kohta

Tegusõnavormide omandamine

χ^2 -testi tulemused näitavad:

1. Need, kes sügisel **natuke oskasid**, neil on suurem tõenäosus

mõista õigesti:

kindla kõneviisi oleviku mitmuse 2. pööret, $\chi^2 (2, N=52)=7,49, p<,05, V=,38$

2. Need, kes sügisel **oskasid iseseisvalt lauseid moodustada**, neil on suurem tõenäosus

kasutada õigesti:

kindla kõneviisi lihtmineviku 1. pööret, $\chi^2 (2, N=49)=6,48, p<,05, V=,36$

kindla kõneviisi lihtmineviku 2. pööret, $\chi^2 (2, N=49)=12,65, p<,005, V=,51$

eitava kõne 1. pööret, $\chi^2 (2, N=49)=6,78, p<,05, V=,37$

3. Need, kes sügisel **ei osanud üldse**, neil on suurem tõenäosus

kasutada valesti:

eitava kõne 1. pööret, $\chi^2 (2, N=49)=6,78, p<,05, V=,37$

Nimisõnavormide omandamine

χ^2 -testi tulemused näitavad:

1. Need, kes sügisel **natuke oskasid**, neil on suurem tõenäosus

kasutada valesti:

ainsuse omastavat 2, $\chi^2 (2, N=51)=8,81, p<,05, V=,46$

2. Need, kes sügisel **oskasid iseseisvalt lauseid moodustada**, neil on suurem tõenäosus

kasutada õigesti:

ainsuse omastavat 2, $\chi^2 (2, N=51)=8,81, p<,05, V=,46$

ainsuse sisseütlevat, $\chi^2 (2, N=49)=6,17, p<,05, V=,36$

Fraasitüüpide omandamine

χ^2 -testi tulemused näitavad:

1. Need, kes sügisel **oskasid iseseisvalt lauseid moodustada**, neil on suurem tõenäosus

kasutada õigesti:

nimisõna + nimisõna, $\chi^2 (2, N=49)=7,57, p<,05, V=,39$

3. Need, kes sügisel **ei osanud üldse**, neil on suurem tõenäosus

mõista valesti:

omadussõna + nimisõna, $\chi^2 (2, N=52)=8,89, p<,05, V=,41$

tegusõna + viisisõna, $\chi^2 (2, N=49)=8,85, p<,05, V=,43$

tegusõna + objekt, $\chi^2 (2, N=49)=8,73, p<,05, V=,42$

Ühendtegusõnade omandamine

χ^2 -testi tulemused näitavad:

1. Need, kes sügisel **ei osanud üldse**, neil on suurem tõenäosus

kasutada valesti:

ühendtegusõna, $\chi^2 (2, N=49)=9,46, p<,01, V=,44$

Lisa 3. Kahe aastakäigu projektiõpilaste tulemuste võrdlus

Probleemsed kategooriad on tähistatud punasega , seal on õigete vastuste osakaal madal		Kõige madalama oodatava tulemusega	Kõige kõrgema oodatava tulemusega	
Laste liigitus rühmadesse kahes uuringus (2021. ja 2022. a kevadel)	<i>alustas 2020 ei rääkinud</i>	<i>alustas 2021 ei rääkinud</i>	<i>alustas 2020 rääkis natuke</i>	<i>alustas 2021 rääkis natuke</i>
TEGUSÕNA				
Mõistmine – Kindla kõneviisi oleviku ainsuse 1. pööre	78,6%	73,7%	88,0%	95,2%
Kasutamine – Kindla kõneviisi oleviku ainsuse 1. pööre	83,3%	47,4%	91,7%	86,4%
Mõistmine - Kindla kõneviisi oleviku ainsuse 2. pööre	85,7%	57,9%	88,0%	100,0%
Kasutamine - Kindla kõneviisi oleviku ainsuse 2. pööre	50,0%	26,3%	45,8%	59,1%
Mõistmine - Kindla kõneviisi oleviku ainsuse 3. pööre	85,7%	57,9%	84,0%	100,0%
Kasutamine - Kindla kõneviisi oleviku ainsuse 3. pööre	66,7%	42,1%	79,2%	63,6%
Mõistmine - Kindla kõneviisi oleviku mitmuse 1. pööre	85,7%	61,1%	92,0%	95,2%
Kasutamine - Kindla kõneviisi oleviku mitmuse 1. pööre	58,3%	16,7%	37,5%	36,4%
Mõistmine- Kindla kõneviisi oleviku mitmuse 2. pööre	57,1%	47,4%	92,0%	85,7%
Kasutamine - Kindla kõneviisi oleviku mitmuse 2. pööre	25,0%	0,0%	41,7%	31,8%
Mõistmine - Kindla kõneviisi oleviku mitmuse 3. pööre	85,7%	68,4%	88,0%	95,2%
Kasutamine - Kindla kõneviisi oleviku mitmuse 3. pööre	50,0%	15,8%	58,3%	77,3%
Mõistmine - Kindla kõneviisi lihtmineviku 1. pööre	71,4%	44,4%	76,0%	71,4%
Kasutamine - Kindla kõneviisi lihtmineviku 1. pööre	50,0%	15,8%	54,2%	54,5%
Mõistmine - Kindla kõneviisi lihtmineviku 2. pööre	71,4%	57,9%	92,0%	90,5%
Kasutamine - Kindla kõneviisi lihtmineviku 2. pööre	25,0%	5,6%	29,2%	33,3%
Mõistmine - Kindla kõneviisi lihtmineviku 3. pööre	78,6%	42,1%	88,0%	85,7%
Kasutamine - Kindla kõneviisi lihtmineviku 3. pööre	66,7%	10,5%	54,2%	54,5%

Mõistmine - Eitav kõne enda kohta	78,6%	61,1%	95,7%	81,0%
Kasutamine - Eitav kõne enda kohta	25,0%	15,8%	54,2%	40,9%
Mõistmine - Eitav kõne 3. isiku kohta	61,5%	61,1%	91,3%	95,2%
Kasutamine - Eitav kõne 3. isiku kohta	58,3%	26,3%	70,8%	68,2%
	<i>alustas 2020 ei rääkinud</i>	<i>alustas 2021 ei rääkinud</i>	<i>alustas 2020 rääkis natuke</i>	<i>alustas 2021 rääkis natuke</i>
NIMISÕNA				
mõistmine – ainsuse nimetav	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Kasutamine – ainsuse nimetav	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
mõistmine – ainsuse omastav	78,6%	84,2%	92,0%	95,0%
kasutamine – ainsuse omastav	50,0%	15,8%	33,3%	50,0%
mõistmine – ainsuse osastav	92,9%	73,7%	100,0%	95,0%
kasutamine – ainsuse osastav	58,3%	31,6%	50,0%	68,2%
mõistmine – ainsuse sisseütlev	92,9%	78,9%	96,0%	95,0%
kasutamine – ainsuse sisseütlev	0,0%	0,0%	8,3%	9,1%
mõistmine – ainsuse seesütlev	78,6%	68,4%	96,0%	90,0%
kasutamine – ainsuse seesütlev	0,0%	10,5%	4,2%	4,5%
mõistmine – ainsuse alaleütlev 2	78,6%	63,2%	92,0%	95,0%
kasutamine – ainsuse alaleütlev 2	54,5%	15,8%	58,3%	40,9%
mõistmine – ainsuse alalütlev	78,6%	47,4%	100,0%	85,0%
kasutamine – ainsuse alalütlev	16,7%	5,3%	16,7%	9,1%
mõistmine – ainsuse alalütlev 2	78,6%	78,9%	88,0%	100,0%
kasutamine – ainsuse alalütlev 2	50,0%	15,8%	66,7%	59,1%
mõistmine – ainsuse kaasaütlev	92,9%	78,9%	92,0%	95,0%
kasutamine – ainsuse kaasaütlev	66,7%	15,8%	70,8%	50,0%
mõistmine – mitmuse nimetav	92,9%	78,9%	100,0%	100,0%
kasutamine – mitmuse nimetav	58,3%	26,3%	54,2%	86,4%
mõistmine – mitmuse omastav	78,6%	78,9%	96,0%	90,5%
kasutamine – mitmuse omastav	0,0%	0,0%	8,3%	0,0%
FRAASITÜÜBID				
mõistmine – nimisõnafraas nimisõna + nimisõna	92,9%	63,2%	92,0%	90,5%

kasutamine – nimisõnafraas nimisõna + nimisõna	33,3%	10,5%	45,8%	50,0%
mõistmine – nimisõnafraas omadussõna+ nimisõna	42,9%	15,8%	84,0%	71,4%
kasutamine – nimisõnafraas omadussõna+ nimisõna	58,3%	21,1%	50,0%	36,4%
mõistmine – hulgafraas arvsõna + nimisõna	85,7%	89,5%	100,0%	100,0%
kasutamine – hulgafraas arvsõna + nimisõna	25,0%	21,1%	37,5%	63,6%
mõistmine - omadussõnafraas määrsõna + omadussõna	50,0%	31,6%	66,7%	85,0%
kasutamine - omadussõnafraas määrsõna + omadussõna	0,0%	0,0%	12,5%	4,5%
mõistmine - kaassõnafraas nimisõna+ kaassõna	85,7%	57,9%	92,0%	85,7%
kasutamine - kaassõnafraas nimisõna+ kaassõna	25,0%	5,3%	33,3%	36,4%
mõistmine - tegusõnafraas tegusõna+ kohasõna	84,6%	83,3%	95,8%	85,0%
kasutamine - tegusõnafraas tegusõna+ kohasõna	33,3%	10,5%	50,0%	45,5%
mõistmine – tegusõnafraas tegusõna + ajasõna	76,9%	72,2%	91,3%	80,0%
kasutamine – tegusõnafraas tegusõna + ajasõna	25,0%	10,5%	45,8%	31,8%
mõistmine tegusõnafraas tegusõna+ viisisõna	76,9%	72,2%	100,0%	95,0%
kasutamine tegusõnafraas tegusõna+ viisisõna	16,7%	0,0%	8,3%	0,0%
mõistmine – tegusõnafraas tegusõna + objekt	92,3%	66,7%	95,8%	85,0%
kasutamine – tegusõnafraas tegusõna + objekt	0,0%	15,8%	37,5%	45,5%
mõistmine – ühendtegusõnad	72,7%	50,0%	91,7%	100,0%
kasutamine – ühendtegusõnad	0,0%	10,5%	45,8%	31,8%
mõistmine – liitsõnad	81,8%	77,8%	95,8%	100,0%
kasutamine – liitsõnad	16,7%	0,0%	45,8%	18,2%